

Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

EØS-avtalens påvirkning på Norges suverenitet

Hvordan, i hvilken grad og var noen klar over implikasjonene?

Magnus Lyngra

Masteroppgave i statsvitenskap - mai 2015

FORORD

Jeg ønsker her å takke mine veiledere Tor Dahl-Eriksen og Knut Mikalsen for et flott samarbeid, og gode faglige innspill gjennom arbeidet med denne oppgaven.

Til Tor: Etterhvert som denne oppgaven har tatt form har jeg lært mye og håper jeg ikke har skapt for mye frustrasjon for deg og Knut. Etter veiledning har det enkelte ganger følt som om denne oppgaven kom til å lide samme skjebne som Jesus på korset, bare uten den lykkelige slutten. Likevel har den stadig «gjennoppstått». Omtrent på samme måte som EØS-avtalen hadde sin «gjennoppståelse», hvor det nå enn var den «gjennoppsto» fra.

Til Knut: Takk for ditt fokus på detaljene jeg til stadighet klarte å overse. En skulle tro det ikke var nødvendig å poengtere at suverenitet skrives med liten s og Stortinget i bestemt form med stor s. I en students hode er derimot ikke alt alltid like tydelig. Hadde du ikke tatt deg tid til å irritere deg over alle de små feilene som suste rundt i denne oppgaven er det stor mulighet for at leseren hadde vært nødt til å gjøre det. Presisjon i språket er viktig og det skal jeg ta med meg videre.

Til lesehuset: Takk for alle kaffepausene som aldri var så kort som de burde vært. Samtidig skal dere ha takk for de uendelige diskusjoner om kommunesammenslåing, den beste måten å koke kaffe på, og jakten på den som ikke hadde tatt oppvasken. Det har vært en ære å være inspektør (om enn noe slitsomt til tider), og en glede å være en del av miljøet på huset.

Til alle i D-fløya: Takk for motivasjonen og det hyggelige arbeidsmiljøet. Dere hjalp meg til å holde fokus på at jeg var student og hadde en oppgave å skrive. Det er ikke sikkert jeg hadde klart å fullføre uten deres påminnelser om dette. Jeg ser fram til å tilbringe mer tid på hjørnerommet med dere og bidra til trivelig stemning. En spesiell takk til Frode som kontinuerlig holdt sinnet mitt friskt og raskt med en uendelig mengde quiz-spørsmål.

Takk til min kjære søster Anja og min gode venn Emilie. Deres arbeid i grammatikk- og korreksjonskomiteen er høyt verdsatt. Sensorene er nok glad for ikke å måtte lese mine fem linjer lange setninger og se min aversjon mot punktum.

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven tar for seg Norges suverenitet, og hvordan og på hvilken måte den har blitt påvirket av inngåelsen av EØS-avtalen. Dette har blitt undersøkt ved å se på blant annet stortingsdebatten rundt EØS-avtalen i 1992 og stortingsdebattene rundt datalagringsdirektivet og EUs tredje postdirektiv. Oppgaven vil gi deg et innblikk i disse debattene. Noen fryktet hva EØS-avtalen ville medføre for Norges suverenitet, og noen var sikker på at den ville bli ivaretatt. Samtidig vil debattene rundt datalagringsdirektivet og postdirektivet gi et innblikk i hva dagens forståelse av avtalen er, samt hva som er situasjonen for Norges suverenitet nå. Denne oppgaven konkluderer etter drøftingen av de ovennevnte debattene og i lys av teorien at Norges suverenitet i stor grad har blitt påvirket av EØS-avtalen.

Tromsø, 8. mai 2015

Magnus Lyngra

Antall ord, inkludert innholdsfortegnelse og referanseliste: 28 644

Innhold

FORORD	iii
SAMMENDRAG	iv
1 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	3
1.2 Oppgavens oppbygning	5
1.3 Oppgaven i forhold til tidligere forskning.....	5
1.4 EØS-avtalen.....	7
1.4.1 EFTA og ESA.....	8
2 Teoretisk referanseramme.....	11
2.1 Globalisering.....	11
2.2 Interdependensteori.....	12
2.3 Integrasjonsteori.....	13
2.3.1 Neofunksjonalisme.....	14
2.4 I lys av suverenitet	15
2.5 Suverenitet	16
2.5.1 Westfalen	17
2.5.2 Suverenitet i internasjonal lov	17
2.5.3 Føllesdals suverenitetsperspektiv	18
2.5.4 Indre suverenitet.....	18
2.5.5 Ytre suverenitet.....	19
3 Metode.....	21
3.1 Casestudier og dokumentanalyse	21
3.1.1 Casestudier	22

3.1.2	Didaktisk casestudie	22
3.2	Dokumentanalyse	23
3.3	Validitet, generalisering og reliabilitet	24
3.3.1	Validitet	24
3.3.2	Generalisering	25
3.3.3	Reliabilitet	25
3.4	Kilder og kildekritikk	25
3.5	Mulige problemer knyttet til forskningen	26
3.5.1	Etiske problemstillinger	27
4	Empiri	29
4.1	Beslutningsprosessen	29
4.1.1	Frykten for suvereniteten	29
4.1.2	Den splittede komiteen	31
4.1.3	Stortingsdebatten og kampen om suvereniteten	33
4.1.4	I mediene: Suverenitetsavståelse eller ikke?	35
4.1.5	Dag to: Reservasjon «om det var nødvendig»	36
4.2	Oppsummering	40
5	Beslutningsprosessen rundt DLD og postdirektivet	41
5.1	Debatten om DLD og bruken av reservasjonsretten	41
5.1.1	Spliden om reservasjonsretten i Stortinget	42
5.2	Postdirektivet	45
5.2.1	Tvil om reservasjonsnødvendighet?	46
5.2.2	Klar tale fra Høyre om postdirektivet	48
5.3	Oppsummering	48
5.3.1	Debatten rundt datalagringsdirektivet	48

5.3.2	Debatten rundt postdirektivet	48
6	Drøfting av funn: Suverenitet i debatten	51
6.1	Forståelsen av suverenitet	51
6.2	Oppsummering og foreløpig konklusjon	57
7	Drøfting av resultater andre del.....	59
7.1	Kontrasten i debattene.....	59
7.2	Globaliseringens ringvirkninger.....	59
7.3	EØS-avtalen.....	61
7.4	Viktigheten av det økonomiske samarbeidet.....	63
7.5	Reservasjonsrettens rolle	66
7.6	Påvirkningen på suvereniteten.....	68
7.6.1	Indre suverenitet.....	68
7.6.2	Påvirkningen på internasjonal lovs suverenitet	71
7.6.3	Påvirkningen på ytre suverenitet	72
8	Oppsummering og konklusjon	75
8.1	Sentrale funn	75
8.2	Konklusjon	76
8.2	Veien videre for Norges suverenitet	77
8.3	Videre forskning.....	78
9	Referanseliste.....	79

1 Innledning

EØS-avtalen ble vedtatt i Stortinget i 1992 og trådte i kraft 1. Januar 1994. Den omfatter opprettelsen av et indre marked i EU og EØS (EØS-landene er Norge, Island og Liechtenstein) der EU og EØS går under et felles regelverk som stadig utvikles av EU. EØS-landene har ikke mulighet til å delta direkte i selve beslutningene som videreutvikler dette felles regelverket, men de har anledning til å gi faglige innspill gjennom eksperter før selve beslutningen tas i EU. EØS-landene har et felles overvåkningsorgan (ESA) og i siste instans en domstol (EFTA-domstolen) som overvåker at den enkelte medlemsstat i EØS følger avtalen (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

EØS-avtalen gir som nevnt Norge og de andre EØS-landene tilgang til det indre markedet i EU. Dette er den viktigste grunnen til dannelsen av avtalen. Avtalen innebærer også et felles og dynamisk regelverk mellom EU og EØS-landene. Med dynamisk menes et regelverk som stadig er i utvikling. Dette dynamiske regelverket er en del av grunnen til at avtalen var omstridt. Dette fordi regelverket har blitt stadig mer omfattende. Muligens også i større grad enn det som opprinnelig var forventet. Per 2012 var det 6462 nye vedtatte rettsaker var godtatt av EØS-landene, og det vedtas i gjennomsnitt 380 nye rettsaker hvert år. Det er altså en betydelig andel rettsaker som Norge har vedtatt på bakgrunn av EØS-avtalen og Norges samarbeid med EU (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

Utvidelsen av antall medlemsland i EU, og EFTA-lands overgang fra EFTA til EU, kan sies å ha endret balansen i forholdet mellom EU og EØS. Da avtalen ble inngått besto EU av 12 medlemsland, og samarbeidet begrenset seg i stor grad til økonomi og handel. Nå har EU utvidet seg til 27 medlemsland og samarbeidet omfatter blant annet felles valuta, utenriks- og sikkerhetspolitikk i tillegg til ytterligere områder som ikke var en del av samarbeidet tidligere. EFTA inneholdt på sitt meste 9 medlemsland. Storbritannia, Portugal og Danmark forlot derimot EFTA før EØS-avtalen ble satt i kraft i Norge. Finland var det tiende landet som har vært en del av EFTA, men de ble medlem etter de andre tre hadde gått over til EU. Nå består EFTA bare av Norge, Sveits, Island og Liechtenstein. Sveits har en særegen handelsavtale med EU som plasserer dem utenfor EØS-samarbeidet. Dette er en betydelig innsnevring i forhold til det opprinnelige antall medlemsland. Det har vært debattert om forskyvningen av land fra EFTA til EU har svekket EFTA og styrket EU (Utenriksdepartementet, 2012, s. 44).

Sett fra et bredt perspektiv har de fleste rettsaktene blitt innlemmet i EØS og Norge uten store protester rundt dette. Det har likevel vært enkelte direktiver som har ført til store diskusjoner. I Norge har datalagringsdirektivet og postdirektivet vært svært omstridt og skapt store offentlige diskusjoner rundt bruken av reservasjonsretten. Denne reservasjonsretten er en formell rett som hver av EØS-landene kan benytte seg av for å stoppe innføringen av et direktiv de ikke ønsker (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64). Å bruke reservasjonsretten bryter derimot med prinsippet som sier at EØS-avtalen skal være en dynamisk avtale. Bruk av reservasjonsretten vil dermed føre til at området som berøres av bruken av reservasjonsretten vil bli satt ut av kraft. Dette fordi at en bruk av reservasjonsretten vil føre til en ulik rettstilstand mellom EØS og EU. Dette bryter med avtalens grunnleggende prinsipper. Regjeringen i 2011 (da med Ap i front) besluttet å bruke reservasjonsretten mot postdirektivet. I 2013 besluttet derimot den nye regjeringen i november samme år å vedta postdirektivet likevel. Nøyaktig hvilke konsekvenser det vil ha å bruke reservasjonsretten er fortsatt uklart siden den enda ikke har blitt testet. Det synes åpenbart at det av en eller annen grunn finnes motstand mot å bruke den. Det har vært gjentatte offentlige debatter som har signalisert et ønske om å bruke retten, men den har til tross for dette fortsatt status som uprøvd.

Datalagringsdirektivet fikk mye oppmerksomhet når det kom. Det var store protester mot det, både på Stortinget, og blant det norske folk. Stortinget besluttet likevel å vedta det. I etterkant av Norges avgjørelse om å vedta det besluttet EU å erklære det ugyldig fordi det brøt med grunnleggende menneskerettigheter. Dette gjør datalagringsdirektivet interessant å analysere i denne oppgaven.

Datalagringsdirektivets virkeområde omfatter å lagre elektronisk kommunikasjonsdata og trafikkdata. Dette vil si hvem som kommuniserer og deres lokasjon når de kommuniserer. Kritikken mot direktivet var sentrert rundt en påstand om at det brøt med grunnleggende personvernrettigheter. Det var stor uenighet om det burde vedtas eller ikke, både blant folket og i Stortinget. Til tross for den opphetede debatten og enkeltes ønske om å ta i bruk reservasjonsretten, ble direktivet vedtatt i Stortinget (89 mot 80 stemmer) den 4. April 2011 (St.forh., 4. april (2010-11)). Den 4. April 2014 erklærte EUs domstol datalagringsdirektivet ugyldig nettopp på grunn av brudd på grunnleggende personvernrettigheter og dette har igjen ført til store debatter i Norge rundt direktivet og hvor veien går videre (Færaas, 2014).

Suverenitet vil være et sentralt begrep i min oppgave, og selve essensen av oppgaven vil ligge i å undersøke hvordan og i hvilken grad Norges suverenitet har blitt påvirket av EØS-avtalen. Andreas Føllesdal definerer suverenitet som "*myndighetenes reelle evne til å foreta egne valg*" (Claes, Tranøy, & Arena, 1999, s. 269). En kan tenke seg flere måter EU kan ha mulighet til å påvirke Norges suverenitet. Hvordan de norske myndighetene definerer sine interesser på langtidsbasis, og hvilke endringer de gjør, kan muligens påvirkes av EU. Det kan også tenkes at EU kan påvirke norske myndigheters styring av innenrikspolitik, både i form av regulering av institusjoner, og gjennom å tilrettelegge for de alternativene de vil norske myndigheter skal lene seg mot. Til sist koordinerer medlemslandene i EU sine beslutninger. Slik EØS-avtalen er utformet gir det norske myndigheter bedre mulighet til å kartlegge hvilke valg som er best for dem å ta, men det påvirker samtidig den norske høringsprosessen (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

Traktater slik som EØS-avtalen og FNs menneskerettighetserklæring er problematiske da de direkte påvirker en stats evne til å være eneste aktør med lovgivende, dømmende og utøvende makt i en stat. En stats uavhengighet, altså dens rett til ikke-innblanding fra andre stater, er også et viktig poeng i suverenitetsspørsmålet. Påvirkning på policy, lovverk eller lignende fra en annen stat kan anses som innblanding, og en svekkelse av den påvirkede statens suverenitet. Likevel kan det med EØS-avtalen som base, diskuteres om Norge fortsatt har samme grad av suverenitet til tross for den omfattende karakteren til EØS-avtalen. Dette fordi avtalen ble vedtatt av norske myndigheter. Dette knyttes opp til suverenitetsteori og skal diskuteres mer etter teorikapittelet er presentert og nyansene i teoriene har blitt forklart.

Enkelte har også stilt spørsmål ved om Norge hadde anledning til å inngå en slik avtale, eller om det ville være et brudd på Grunnloven å inngå den. Norge har også i liten grad mulighet til å forhindre EUs lovgivning fra også å bli implementert i norsk lov, sett bort fra reservasjonsretten og muligheten til å si opp avtalen. Dette, i tillegg til det som har blitt nevnt tidligere, er momenter jeg vil drøfte senere i oppgaven.

1.1 Problemstilling

Min problemstilling i denne oppgaven omhandler Norges suverenitet i forbindelse med EØS-avtalen og er formulert i neste avsnitt. Videre redegjør jeg for bakgrunnen til valget av denne problemstillingen.

Hvordan ble suverenitet tatt hensyn til av norske myndigheter i debatten rundt avtalen da den skulle stemmes over i Stortinget og på hvilken måte og i hvilken grad har EØS-avtalen påvirket Norges suverenitet?

EØS-avtalen har mottatt mye kritikk i Norge. Problematikken knyttet til hvordan avtalen kan ha påvirket myndighetenes suverenitet, kan anses som reell når man tar hensyn til valget om å bruke Grunnlovens §93 til å vedta den. Det har som tidligere nevnt blitt påstått at avtalen er i direkte konflikt med Grunnloven, og at myndighetene har gitt fra seg sin lovgivende myndighet, som i så tilfelle medfører en betydelig suverenitetsavståelse. Dette problemet hadde Stortinget derimot allerede tatt stilling til da Grunnlovens §93 ble vedtatt 1962. Denne paragrafen gir Stortinget anledning til å avstå suverenitet på et saklig begrenset område så lenge det gjøres med tre fjerdedels flertall i Stortinget (Stortinget). Kjernen i denne oppgaven vil ligge i å se hvordan avtalen har påvirket Norges suverenitet og i hvilken grad den i så tilfelle har gjort det. Dette vil basere seg på en grundig gjennomgang av suverenitetsbegrepet, som etter hvert vil snevres inn til norsk suverenitet, og norsk suverenitet i forbindelse med EU. Hvordan har EU gjennom EØS-avtalen konkret påvirket norske myndigheters suverenitet? Her er det også aktuelt å se på hvordan maktforholdet var da samarbeidet startet og hvordan det har utviklet seg videre i tiden samarbeidet har pågått.

En annen vesentlig del av oppgaven er spørsmålet om norske myndigheter var klar over, og forberedt på endringene som EØS-avtalen ville medføre og den påvirkningen den kunne ha på Norges suverenitet. Det er her første del av dokumentanalysen kommer inn i bildet. Offentlige dokumenter som stortingsdebatter og lignende fra 1992, vil bidra til å gi et så helhetlig bilde som mulig av hvordan norske myndigheter så på suverenitet i forhold til EØS-avtalen. Dette i tillegg til om de hadde noen tanker om hvordan utviklingen kunne bli i fremtiden.

I den neste delen av oppgaven vil fokuset ligge på datalagringsdirektivet og postdirektivet som caser. Hensikten med dette er å belyse hvordan tilstanden til norsk suverenitet er nå, altså hvordan utviklingen av EØS-avtalen har påvirket suvereniteten og i hvilken grad. Grunnlaget for disse casene er den store debatten rundt disse direktivene. Hva som ble drøftet og hvilken argumentasjon som ble brukt vil forhåpentligvis gi grunnlag til å besvare problemstillingen. Datalagringsdirektivet er spesielt interessant fordi EU selv har erklært det som ugyldig på grunn av brudd på grunnleggende personvernrettigheter. Likevel valgte Norge ikke å bruke reservasjonsretten mot dette direktivet til tross for den politiske motstanden og motstanden fra

folket. Spørsmålet er om dette valget ble gjort på grunn av norske myndigheters suverenitetsavståelse, som gjorde at de ikke så en annen mulighet enn å vedta direktivet i frykt for konsekvensene av ikke å gjøre det.

1.2 Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven er delt inn i teori, metode, to empirikapitler og to drøftingskapitler. I tillegg kommer innledning og konklusjon. I teoridelen tar jeg utgangspunkt i et «utenfra og inn»-perspektiv. Der starter jeg med å forklare globalisering-, interdependens- og integrasjonsteori, før jeg til slutt snevrer meg inn mot suverenitetsteorien som er selve kjernen i min oppgave. Metod delen tar for seg fordelene og ulempene ved dokumentanalyse og casestudier. Samt min begrunnelse for hvorfor jeg har valgt denne metoden, og hvor pålitelig kildene jeg har tatt i bruk er. Empiridelen starter med en oversikt over beslutningsprosessen rundt vedtaket av EØS-avtalen. Dette vil innebære en kronologisk gjengivelse av debatten rundt inngåelsen av EØS-avtalen og også rundt de to EU-direktivene jeg har valgt som caser. Et sammendrag av de empiriske dataene er et viktig redskap for å gi leseren et helhetlig innblikk i hvordan debatten forløp seg. Dette gjør empirien lettere å få oversikt over, slik at en gjennomgående analyse kan gjøres. Selve drøftingen vil se på beslutningsprosessen rundt vedtaket av EØS-avtalen, datalagringsdirektivet og postdirektivet. Debattene vil ses i lys av hverandre og jeg vil drøfte kontrasten mellom dem.

1.3 Oppgaven i forhold til tidligere forskning

Det har vært gjort noe forskning som til dels kan knyttes til mitt forskningsspørsmål, og som jeg her skal redegjøre for. Dette med den hensikt at leseren skal få bedre innsikt i hvor min oppgave hører til i forskningsområdet rundt Norge og EØS-avtalen. NOU:2012:2 «Utenfor og innenfor» er en utredning av Norges avtaler med EU. Den inneholder mye informasjon om EØS-avtalen, og hvordan Norges forhold til EU har utviklet seg fra da avtalen ble inngått i 1992 frem til 2011. Utredningen tar for seg denne utviklingen helhetlig, samtidig som den går nøye inn på de ulike måtene utviklingen har påvirket forholdet mellom Norge og EU. I motsetning til min oppgave går derimot ikke denne utredningen spesifikt inn på suverenitet og hvordan denne har blitt påvirket i overordnet form. Den har i stedet som formål å utrede den generelle påvirkningen Norges avtaler med EU har hatt på Norge. Det vil si at utredningen er mye mer detaljfokusert på mange flere områder enn oppgaven min. Flere av disse områdene er relevant

for min oppgave, men den ser ikke spesifikt på suverenitetsproblematikken. Oppgaven retter fokus mot utviklingen av Norges forhold til EU i sin helhet, noe som gjør den relevant for min oppgave, men min oppgave har til dels et annet fokus.

Boken «*utenfor, annerledes og suveren*» av Bent Sofus Tranøy og Dag Harald Claes inneholder et kapittel skrevet av Andreas Føllesdal som tar for seg suverenitetsteori og norsk suverenitet i EU. Denne er veldig aktuell for min oppgave og jeg har på grunn av det valgt å bruke den som store deler av grunnlaget mitt for suverenitetsteori i teorikapittelet.

Min oppgave sett i lys av andre masteroppgaver på temaet står også litt i særstilling. Det har vært mye forskning på hvordan EØS-avtalen har påvirket demokratiet i Norge, men ikke like mye på hvordan suvereniteten har blitt påvirket. Martin Ellingsens masteroppgave «Norge i EØS – Mektig eller avmektig?» tar til dels for seg suverenitetsavståelsen som Norge gjennomgikk ved inngåelsen av EØS-avtalen, og er dermed relevant for min oppgave. Den tar likevel for seg i større grad hvilke muligheter Norge har til å påvirke beslutningsprosessen rundt nye EU-direktiver og hvordan Norge tilpasser seg disse. Den skiller seg dermed fra min oppgave, selv om den tar opp suverenitetsavståelse (Ellingsen, 2008).

Jonas Debesays masteroppgave «Er Norges vetorett i EØS en bløff?» tar for seg noen EU-direktiver som caser og undersøker om reservasjonsretten Norge har til å reservere seg mot EU-direktiver faktisk er reell. Denne oppgaven ser også på debattene rundt noen utvalgte direktiver og samtidig hvordan Norges avhengighetsforhold til EU påvirker samarbeidet. Reservasjonsretten er sentral i min oppgave, og jeg ser også på debatten rundt noen EU-direktiver jeg har valgt som caser, som gjør at en kan se en likhet mellom oppgavene. Debesays fokus er på reservasjonsrettens rolle i forhandlingene, mens mitt fokus derimot er påvirkningen EØS-avtalen har hatt på Norges suverenitet (Debesay, 2002).

Som vist til er temaet jeg har valgt å fokusere på også belyst av andre i forskningsøyemed. Man vil kunne finne sammenfattende opplysninger og til dels tolkninger av temaet jeg har mitt hovedfokus på, men jeg mener at min vinkling er ny og selvstendig i denne sammenhengen. Norge har ved to anledninger stemt nei til EU-medlemskap ved folkeavstemming. Norges suverenitet har vært vesentlig i debattene rundt disse avstemmingene, og var også det i debatten om EØS-avtalen i Stortinget. På grunn av dette er graden av påvirkning EØS-avtalen har hatt på Norges suverenitet interessant å forske på fra et statsvitenskapelig perspektiv.

1.4 EØS-avtalen

EØS (det europeiske økonomiske samarbeidsområdet) ble opprettet fordi EFTA ønsket tilgang til EFs (nå EU) indre marked. For Norge var hovedpoenget å sikre norsk eksportindustri tilgang til nye markeder. EØS-avtalen var en erstatning av den bilaterale handelsavtalen Norge hadde hatt med EF fra 1972 som sikret frihandel av industriprodukter. EØS-avtalen var multilateral i stedet for bilateral og innebar et grenseløst frihandelsmarked som også tok for seg personer, tjenester og kapital. Denne endringen medførte at Norge gikk fra en statisk avtale mellom stater til en dynamisk avtale som innebar en overføring av suverenitet fra nasjonalt nivå til EU-nivå (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

Norge har en begivenhetsrik historie med EU. Det har blitt levert fire søknader om medlemskap i EEC/EF/EU i perioden 1962 til 1992. To av søknadene, henholdsvis den fra 1962 og 1967, ble stoppet av fransk motstand mot britisk medlemskap. Søknaden fra 1970 ble stoppet da det norske folket stemte mot avtalen i 1972 og denne skjebnen delte søknaden fra 1992. Søknaden fra 1992 ble derimot nedstemt etter at EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Bakgrunnen for norske regjeringers ønske om medlemskap i EEC/EF/EU har vært forholdsvis lik gjennom alle søknadsprosessene. Fokuset har vært på de økonomiske fordelene et slikt samarbeid ville føre med seg og ikke på hva en integrasjon i en slik union kunne medføre (Hansen & Wæver, 2002; Utenriksdepartementet, 2012, s. 44).

Etter at splittelsen av Vest-Europa på starten av 1950-tallet førte til markedspolitiske endringer, ble grunnlaget for EU og EFTA lagt. Skillet mellom disse var land som ønsket overstatlige integrasjonsprosesser slik som Frankrike, Vest-Tyskland og Italia. På den andre siden var de som ikke ønsket en slik integrasjonsprosess, som besto av de øvrige OEEC medlemmene, slik som Norge, Sverige, Danmark og så videre. Det europeiske økonomiske fellesskapet, også kjent som EEC, ble i utgangspunktet styrt av bilaterale handelsavtaler fra begynnelsen av 1970-tallet. Tidligere ikke-eksisterende hindringer for handel, og utviklingen fra tollunion til et indre marked gjorde disse handelsavtalene avleggs. Dette førte til dannelsen av EØS-avtalen, som skulle være en måte å gi EFTA-landene tilgang til EFs indre marked (Utenriksdepartementet, 2012, s. 45, 47, 49) .

Da den kalde krigen tok slutt ble derimot situasjonen en helt annen og det ble mulig for langt flere land å bli EF-medlemmer. Integrasjonsprosessen ble også mer omfattende og handlet

ikke lenger bare om tilgang til et indre marked, men også en politisk union. Dette skjedde på samme tid som EØS-avtalen trådte i kraft i Norge. EF endret da sin karakter og gikk fra hovedsakelig å være en økonomisk union til å innebære integrasjon på flere politikkområder. Et eksempel her er sikkerhetspolitikk. Samtidig trådte EØS-avtalen i kraft for å sikre Norges adgang til det indre markedet (Claes & Førland, 2004, s. 107).

Det har aldri blitt inngått en så omfattende internasjonal avtale i Norge som EØS-avtalen. Den ble vedtatt av Stortinget i 1992 og trådte i kraft i 1994. Da Stortinget inngikk avtalen besto den av 1875 rettsakter, og ytterligere 530 kom til da avtalen trådte i kraft i 1994. Til nå har det blitt innlemmet omtrentlig 10 000 rettsakter i EU og per 2012 var 6462 av disse gjeldende for Norge (Utenriksdepartementet, 2012, s. 44, 64, 80).

EØS-avtalen forsikrer at Norge har tilsvarende rettigheter og plikter som de andre EØS-landene i forhold til handel, tjenester, studie- og bosettingsmuligheter, investeringer og bank- og forsikring i tillegg til retten til å ta seg arbeid (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

EØS-avtalen omfatter EFTA-landene Norge, Liechtenstein og Island, og er en avtale mellom disse og de 28 EU-medlemslandene. Intensjonen for avtalen var å gi EFTA-landene tilgang til EUs indre marked, og forhindre nasjonale grenser fra å stoppe handel, investeringer og relokasjon. EØS-avtalen er dynamisk. Dette innebærer et regelverk som stadig utvikles og oppdateres. EØS-avtalen omfatter ikke den økonomiske union, handelspolitikk, bistandspolitikk, toll, landbrukspolitikk, fiskeripolitikk, justis- og innenrikspolitikk eller utenriks- og sikkerhetspolitikk. Norge samarbeider med EU i justispolitikken gjennom Schengen-avtalen og det er også et samarbeid rundt utenriks- og sikkerhetspolitikk. Dette er derimot ikke regulert av selve EØS-avtalen (Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

1.4.1 EFTA og ESA

EFTA er det europeiske frihandelsforbund eller European Free Trade Area. EFTA ble dannet i 1960 og var i utgangspunktet en idé som kom fra Storbritannia. Den hadde som mål å øke vekst blant medlemslandene, øke graden av økonomisk samarbeid mellom de vest-europeiske landene og øke handel globalt. Samtidig ble EFTA opprettet som et økonomisk alternativ til EEC som i større grad hadde fokus på politisk samarbeid. Samarbeid med EEC/EF/EU har vært et kjernepunkt i EFTA siden det ble opprettet, deriblant gjennom frihandelsavtaler og

EØS-avtalen. EFTA har stadig hatt fokus på global handel, og har nå frihandelsavtaler med flere land utenfor Europa. EFTA er forvalter av EFTA-konvensjonen som regulerer handel innad i EFTA, i tillegg til EØS-avtalen og handelsavtalene EFTA har med land utenfor EU/EØS. Som tidligere nevnt er medlemslandene per dags dato Island, Norge og Liechtenstein. Tidligere har Danmark, Portugal, Sverige, Storbritannia, Finland og Østerrike vært medlemmer (EFTA, 2015; Regjeringen, 2014).

ESA er et overvåkningsorgan som har som oppgave å sørge for at EØS-reglene blir fulgt i EØS-landene Norge, Island og Liechtenstein (Utenriksdepartementet, 2012, s. 218).

Formålet med ESA er å sikre at EFTA-stater eller selskaper som opererer innenfor EFTA-stater ikke bryter rettighetene til individer eller markedsdeltagere innenfor EFTA. Dette inkluderer blant annet statsstøtte som ikke har lovhjemmel og ekstra byrder som legges på kommersiell aktivitet. Hvis slike tilfeller blir avdekket kan ESA igangsette sak mot den aktuelle EFTA-staten i EFTA-domstolen. ESA sørger også for at markedsregler følges av EFTA-statene (Utenriksdepartementet, 2012, s. 218).

ESA opererer uavhengig av EFTA-statene og holder til i Brussel. Det har om lag 70 ansatte med 15 forskjellige nasjonaliteter. ESA består av et kollegium som ledes av tre medlemmer som er representanter fra EØS/EFTA-landene. Disse tre medlemmene oppnevnes av medlemsstatene i EFTA, men er politisk uavhengig (Utenriksdepartementet, 2012, s. 218).

EFTA-landene er pliktet til å la ESA, og EFTA-domstolen som tar hånd om klagesaker fra ESA, passe på at myndighetene og virksomhetene i de respektive landene overholder avtalen. I likhet med dette har Kommisjonen som oppgave å sørge for at medlemsstatene i EU overholder EUs regelverk, er det ESAs oppgave å sørge for at EØS/EFTA-landene overholder deres avtaler med EU (Utenriksdepartementet, 2012, s. 219).

2 Teoretisk referanseramme

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan EØS-avtalen har påvirket Norges suverenitet med denne problemstillingen til grunn: *Hvordan ble suverenitet tatt hensyn til i debatten rundt avtalen da den skulle stemmes over i Stortinget, og i hvilken grad og på hvilken måte har EØS-avtalen påvirket Norges suverenitet?*

For å hjelpe meg i analysen av de innsamlede dataene har jeg tatt for meg noen statsvitenskapelige teorier som skal fungere som en ramme jeg kan analysere de empiriske dataene innenfor. I lys av mitt forskningsspørsmål og hvilke data jeg har valgt å samle inn tydeliggjøres det at jeg forsker på en endring over tid. For å gi et best mulig bilde av hele prosessen og resultatet av den trenger jeg teorier som kan hjelpe å analysere hva som sto bak endringen, hvordan endringen utviklet seg over tid og hva sluttresultatet ble. Parallelt med dette bruker jeg suverenitetsteori for å se på hvordan disse endringene har påvirket norsk suverenitet.

Jeg har valgt globalisering som det brede bakteppet for å hjelpe meg å analysere hva som startet endringen. Deretter har jeg valgt interdependensteori for å analysere hvilke konsekvenser globaliseringen hadde, og integrasjonsteori for å analysere hva interdependensen har ført til. Parallelt skal suverenitetsteorien brukes for å analysere hvordan norsk suverenitet har blitt påvirket i lys av analysen som skal gjøres av de empiriske dataene ved hjelp av globaliserings-, interdependens- og integrasjonsteoriene.

2.1 Globalisering

Globalisering er et svært vidt begrep som kan være vanskelig å få godt grep på. Et hjelpemiddel for å bedre forstå hva begrepet innebærer kan være noen konkrete definisjoner. Jeg har derfor valgt ut noen å støtte meg på.

David Harvey og James Mittelman definerer globalisering som en kompresjon av tid og rom, altså at verden krymper. Manuel Castells definerer den globale økonomien som «en økonomi med kapasitet til å jobbe som en enhet i sanntid på global skala» og Robert Gilpin definerer globalisering som «økende interdependens av nasjonaløkonomi, finans og makroøkonomisk policy» (Atalay & Ritzer, 2010, s. 4).

Begrepet globalisering betegner et verdenssamfunn som nå er knyttet sammen i mye større grad enn før. Verden har gått fra en «solid» tilstand, altså en verden der handel, forflytning av mennesker og innhenting av informasjon holdt seg på et begrenset område, til en verden der det er mye mer fri flyt av dette på det globale plan. Flytransport, telefoni og internett er alle faktorer som har knyttet verdenssamfunnet sammen og ført til at landegrenser i mindre grad skiller folk, stater og markeder. Økt import/eksport av varer og tjenester på tvers av landegrenser, opprettelsen av transnasjonale og multinasjonale selskaper og muligheten til å reise på tvers av jorden på et døgn gjør det tradisjonelle skillet som har eksistert mellom mennesker og stater mindre. Fri flyt av mennesker, varer og tjenester er nøkkelen til å forstå hva globalisering innebærer. Verden er i mye større grad åpen, i forhold til hvordan den har vært (Atalay & Ritzer, 2010; Ritzer, 2011; Schirato & Webb, 2003).

Globalisering er intet nytt fenomen. Endringen i verdenssamfunnet, og mulighetene som har kommet med industrialiseringen og teknologiske nyvinninger, har ført til en sterk økning i graden av globalisering og den frie flyten av varer, tjenester og mennesker. Den økende graden av handel på tvers av landegrenser som har kommet fra globaliseringen, har også ført til at stater har blitt mer avhengig av hverandre – det har oppstått interdependens mellom dem.

2.2 Interdependensteori

Dependens innebærer at en stat er avhengig eller i større grad påvirket av eksterne aktører. Interdependens betyr at denne avhengigheten er gjensidig. I internasjonal politisk sammenheng referer dette til gjensidige effekter mellom stater eller aktører i ulike stater. Dette kommer som resultat av fri flyt av penger, varer, tjenester og mennesker over landegrenser. Graden av denne flyten har økt eksponentielt siden andre verdenskrig og kan kobles til globalisering. Selv om interdependens innebærer gjensidig avhengighet betyr det ikke nødvendigvis at det innebærer gjensidig nytte. Interdependens begrenser autonomi og det er alltid kostnader tilknyttet det. Om nytten er større enn kostnaden er umulig å se på forhånd. Å kalkulere om begrensningen av autonomi kan rettferdiggjøres av verdien i for eksempel økonomiske fordeler som kommer som følge av interdependensen er ikke mulig, da dette vil avhenge av forholdet mellom aktørene og verdiene deres (Keohane & Nye, 2001).

Å analysere kostnadene og nytten i et interdependensforhold kan gjøres ved å se på gjensidig nytte eller gjensidig kostnad ved forholdet, eller ved å se på den relative nytten og

distribusjonsutfordringer. Ulempen ved å utelukkende se på den gjensidige nytten eller den gjensidige kostnaden er at dette ikke inkluderer hvordan nytten eller kostnaden blir fordelt mellom aktørene. Uansett hvor mye den gjensidige nytten av forholdet økes vil fordelingen fortsatt være et problem (Keohane & Nye, 2001).

Å fokusere på et nullsumspill eller et ikke-nullsumspill gir et ufullstendig bilde. Dette fordi den ene aktøren ikke nødvendigvis tjener på den andre aktørens tap. Hvis det ønskes et stabilt forhold mellom aktørene kan det være gjensidig nytte uten maktforskyvning. I et fokus på interdependens er det viktig ikke å utelukkende tenke på situasjoner der aktørene er balansert, for i tilfeller der aktørene har ulike nivå av makt vil det være større mulighet for en aktørs påvirkning av en annen (Keohane & Nye, 2001).

Makt i interdependens kan defineres som en aktørs evne til å påvirke en annen aktørs handlinger der den påvirkede aktøren utfører en handling de ellers ikke ville (dette med en akseptabel kostnad til aktøren som påvirker) (Keohane & Nye, 2001). Ulike nivå av makt eller asymmetrisk interdependens innebærer at en aktør har evne til å kontrollere ressurser eller påvirket utfall hos en annen aktør (Keohane & Nye, 2001).

Rollen makt har i interdependens avhenger av sensitivitet og sårbarhet. Med sensitivitet menes hvor hurtig endring i policy hos en aktør påvirker endring hos en annen aktør og hvilken grad av kostnad medfører denne policyendringen. Sårbarhet illustrerer i hvor stor grad en aktør vil utsettes for kostnader innført av eksterne aktører selv etter de har endret policy (Keohane & Nye, 2001).

Økende økonomisk gjensidig avhengighet, eller «interdependens», medfører også et tett økonomisk samarbeid mellom stater. Dette gir også rom for et mer formalisert økonomisk, og til dels politisk samarbeid, som vil innebære integrasjon.

2.3 Integrasjonsteori

Integrasjon innebærer en samling av politiske systemer der det nye politiske systemet står overordnet det gamle. Dette avhenger av formen for, og graden av integrasjon (Majone, 2005; Rosamond, 2000). Integrasjonsteori innebærer altså at to eller flere politiske systemer integreres eller slås sammen og danner et nytt og overordnet politisk system. Dette innebærer derimot ikke nødvendigvis fullstendig sammenslåing på alle områder, noe som vil si at det

finnes ulike grader av integrasjon. Man må også skille mellom politisk og økonomisk integrasjon, og utfall og prosesser. Det er fire hovedteorier knyttet til integrasjon: Disse er føderalisme, funksjonalisme, transaksjonalisme og neo-funksjonalisme (Majone, 2005; Rosamond, 2000).

I relasjon til Norge og EØS-avtalen er ikke føderalisme eller transaksjonalisme aktuell. Denne oppgaven vil dermed ikke redegjøre for disse teoriene. Funksjonalisme er kun relevant som en basis for neofunksjonalisme, og derfor også unødvendig å redegjøre for.

2.3.1 Neofunksjonalisme

Neofunksjonalisme oppsto i hovedsak fra Ernst Haas bok «The Uniting of Europe», Leon Lindbergs «The Political Dynamics of European Economic Integration» og Haas «Beyond the Nation-State». Det er en videreutvikling av funksjonalismen, der hovedskillepunktet er «gjeninsettingen av politisk handlefrihet i integrasjonsprosessen» (Majone, 2005; Rosamond, 2000).

Neo-funksjonalisme omhandler regional integrasjon og går ut på å erstatte internasjonal maktpolitikk med et supranasjonalt konsensussystem som kan minne om enkelte nasjonale politiske systemer (Majone, 2005; Rosamond, 2000).

Neofunksjonalismen hadde som hovedpoeng å øke integrasjon og det var her Monnet-Schumannstrategien kom inn i bildet. Strategien gikk ut på å først integrere områder innenfor «low politics», men som fortsatt hadde betydning. Når slike områder var integrert var målet videre å danne en «high authority» som kunne overvåke integrasjonsprosessen uten at nasjonale interesser påvirket dette. Videre skulle integrasjonen av økonomiske sektorer på tvers av stater utøve funksjonelt press mot å integrere relevante økonomiske sektorer. Målet var at dette skulle føre til fortsatt integrasjon, og gradvis gå over til områder som omhandlet nasjonale interesser sponset av det som ble kalt «high authority». Etter hvert ville sosiale interesser skifte til der deres materielle interesser ble best ivaretatt. Økt økonomisk integrasjon ville medføre større nødvendighet for institusjonalisering og regulering og dermed ville økt økonomisk integrasjon før eller senere føre til politisk integrering. Dette var også kjent som «spillover effect». I kontrast til «spillover effect» hadde man «spill-back» som antydte at integrasjon kunne ha et utfall som resulterte i reduserte institusjonelle kapasiteter og politiske områder, altså en reduksjon i integrasjon (Majone, 2005; Rosamond, 2000).

2.4 I lys av suverenitet

I lys av disse teoriene kan en komme med noen forventninger til mulige utfall av den prosessen og det fenomenet jeg skal drøfte og analysere. Disse vil jeg nå redegjøre for og knytte opp mot begrepet om suverenitet.

Hvis en skal anta hvilke konsekvenser globalisering og interdependens har hatt for Norge, kan en se på den åpenbare gjensidige nytten som følger med et godt økonomisk samarbeid, men en kan også anta at det har fulgt med en kostnad. I dette tilfellet kan en anta at en begrensning i autonomien eller suvereniteten blant annet har vært konsekvensen. Dette fordi det sterke økonomiske samarbeidet kan gjøre det vanskelig i tilfeller der Norge og EU er uenig i en sak.

Da EØS-avtalen ble vedtatt hadde EFTA mange flere medlemmer og EU hadde færre. Dette har endret seg betraktelig de siste 20 årene, da EFTA har krympet og EU har vokst. En kan anta at dette har ført til en maktforskyvning med Norge som en svakere part i samarbeidet enn det de var i utgangspunktet. Når en ser på alle EU-rettsaktene Norge har innlemmet som følge av EØS-avtalen og hvor effektivt de har gjort dette, gir det rom for å anta at Norge er særdeles sensitiv for endring i EUs policy. Samtidig gir det grunn for å tro at EU har betydelig mer makt i dette samarbeidet enn det Norge har. Dette vil i så fall innebære en svekkelse av Norges indre suverenitet.

EØS-avtalen innebar også at Norge ble i større grad ble integrert inn i EU enn tidligere. Det en kan anta ut fra integrasjonsteori, og da særlig neofunksjonalisme, er at dette kom som følge av både globalisering og interdependens. I tillegg må en ta Monnet-Schumannstrategien til etterretning, fordi den gikk ut på å øke integrasjon. Da først på områder ansett som «low politics», slik som økonomi, før de etter hvert som interdependensen mellom statene økte, også startet integrasjonen av områder som gikk under «high politics», slik som sikkerhetspolitikk. Med utgangspunkt i dette kan en anta at integreringen av «low politics» startet allerede da Norge vedtok handelsavtalen med EU i 1972. Da EØS-avtalen ble vedtatt i 1992 økte graden av integrering betraktelig, da avtalen medførte fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Da EØS-avtalen innebar at EU kunne innføre lovgivning som Norge også måtte innføre og det eksisterte en EFTA-domstol som sto over de norske domstolene kan en anta at dette førte til en betydelig svekkelse i Norges suverenitet. Reservasjonsretten skulle

fungere som et virkemiddel for å forhindre tap av suverenitet, men siden den aldri har blitt tatt i bruk kan en betvile om den har fungert slik det var meningen den skulle.

I lys av problematikken rundt Norges suverenitet som reises når en ser på utviklingen av Norge og EUs samarbeid, ved hjelp av globaliserings-, interdependens- og integrasjonsteori aktualiseres mitt forskningsspørsmål. For å undersøke hvordan og i hvilken grad suvereniteten har blitt påvirket er det derimot nødvendig å redegjøre for hva suverenitet egentlig er, og det er det jeg nå skal gjøre.

2.5 Suverenitet

Begrepet suverenitet har en lang historie. Det ble for første gang konkretisert av Jean Bodin som i sitt verk «the six books of the commonweale» presiserte at suvereniteten måtte ligge under én suveren leder som var stilt over loven, men samtidig under Gud (Lewis, 1968). I følge Bodin var det ingen forskjell mellom en god person og en god borger. Det var også en selvfølge å adlyde suverenen (Lewis, 1968). Hobbes uttrykte gjennom sitt verk «Leviathan» et lignende ståsted som Bodin, og mente også at suvereniteten skulle ligge hos én person med absolutt makt (Sim & Walker, 2003). Han lot likevel muligheten være åpen for å la suvereniteten ligge hos en gruppe personer. John Locke på sin side argumenterte for å ha suvereniteten delt mellom en gruppe personer for bedre å sikre statens overlevelse (Sim & Walker, 2003). Locke anså maktmisbruk som et problem og ville preventivt løse dette ved å fordele suvereniteten på en gruppe mennesker. Dette så derimot ikke Hobbes på som en aktuell problemstilling. Den permanente overgivelsen av suvereniteten til en monark slik som Hobbes og Bodin ønsket ble sterkt kritisert av De Jouvenel og Maritain. De anså det som illegitimt (Lewis, 1968). De ønsket demokrati og representasjon av folket, noe en slik form for suverenitet ikke ville gi (Lewis, 1968). Suverenitetsbegrepet har utviklet seg og blitt påvirket av endringene i verdensbildet etter hvert som tiden har gått forbi.

Stephen Krasner har delt suverenitet inn i fire ulike betydninger. Indre suverenitet, interdependens suverenitet, internasjonal lovs suverenitet og westfalsk suverenitet (Krasner, 2009). Jeg har dratt nytte av hans forklaringer rundt westfalsk og internasjonal lovs suverenitet, men har vridd meg mer mot å forklare indre og ytre suverenitet ved hjelp av Føllesdals forklaringer rundt dette. Ytre suverenitet i Føllesdals forklaring er på sett og vis en

sammenslåing av internasjonal lovs suverenitet og westfalsk suverenitet, men har noen egne momenter som gjør det verdt å redegjøre for.

2.5.1 Westfalen

Den mest vesentlige endringen i historisk perspektiv kom i etterkant av tredveårskrigen som pågikk fra 1618-1648 og startet i utgangspunktet som en konflikt mellom katolikker og protestanter. Den utviklet seg til en mye større konflikt der hovedpartene var Habsburg-keiseren og Frankrike (Encyclopædia Britannica). Krigen avsluttet med en fredskonferanse som skilte seg fra tidligere ved at aktørene besto av stater, ikke typer aktører. Imperier eksisterte like fullt i etterkant av denne fredskonferansen, men suverene stater fikk etter dette en annen betydning. Dette kalles populært for westfalerfreden. Den baserer seg på to prinsipper, derunder territorium og eksklusjonen av eksterne aktører fra nasjonale autoritære strukturer. Selv om suveren er begrenset av ytre påvirkning har de fortsatt full mulighet til å selv velge sine institusjoner og policyer de vil føre. Etter den westfalske suverenitetsteorien blir en stats suverenitet krenket når eksterne aktører påvirker autoritetsstrukturer innad i en stat (Krasner, 2009).

Det som gjorde den westfalske suverenitetsteorien revolusjonerende var fokuset på stater i stedet for imperier. Ifølge den westfalske modellen eksisterer stater innenfor avgrensede territorier, der det bare er de indre politiske aktørene som har mulighet til å påvirke beslutningsprosesser. Ikke-intervensjon er dermed en vesentlig del av westfalsk suverenitet, da en stat vil få brutt sin westfalske suverenitet hvis en annen stat intervensjoner enten ved maktbruk eller annen påvirkning. Det som derimot ikke er nevnt i stor grad er virkningen på suvereniteten hvis en stat inviterer intervensjon fra en annen stat. Det er ikke mulig å ha westfalsk suverenitet i et slikt tilfelle heller, da westfalsk suverenitet klart definerer at ingen ekstern aktør kan ha påvirkning på en annen stats autoritetsstrukturer (Krasner, 2009).

2.5.2 Suverenitet i internasjonal lov

Suverenitet i internasjonal lov handler i stor grad om autoritet og legitimitet, i likhet med westfalsk suverenitet. Det essensielle i internasjonal lovs suverenitet omhandler anerkjennelsen av en territoriell enhet som har juridisk autoritet over et gitt område. En stat må anerkjennes av andre stater som likeverdig for å ha internasjonal lovs suverenitet. I stor grad anses stater i internasjonal lovs suverenitet på samme måte som individer ses på i individuelle stater (Krasner, 2009). De har suverenitet, uavhengighet og råderett over seg selv. Stater anerkjennes

som likeverdig på samme måte som individer i en stat anerkjennes som likeverdig. En stat skal altså ha juridisk autonomi og autoritet over et område. Dette er derimot ikke bare begrenset til en stat, men har etter hvert også endt opp med å inkludere enkelte spesielle regjeringer, slik som kommunist-regjeringen i Kina, i kontrast til staten Kina. Disse reglene har etter hvert utvidet seg til å også innebære retten til å forsvare og beskytte et definert territorium, en regjering og populasjonen. Å unngå å anerkjenne en slik regjering har i noen tilfeller blitt brukt av sterkere stater til å svekke andre stater for deres egen politiske agenda (Krasner, 2009).

2.5.3 Føllesdals suverenitetsperspektiv

Vi beveger oss da over på Føllesdals klassifisering av suverenitet som består av indre og ytre suverenitet. Indre suverenitet omfatter en stats rett til å være enerådende aktør med lovgivende, dømmende og utøvende makt innad i den aktuelle staten. Ytre suverenitet omfatter en stats rett til ikke-innblanding, juridisk autoritet og autonomi over sin befolkning og sitt territorium, og muligheten til å inngå bindende internasjonale traktater (Claes et al., 1999).

2.5.4 Indre suverenitet

Indre suverenitet omhandler suverenitet innad i en stat. Det er statens offentlige autoritet innad i dens geografiske avgrensede område. Hobbes og Bodin refererte til suverenens absolutte makt innad i staten. I moderne suverenitet snakkes det oftere om demokratiets makt innad i staten. Det viktige med indre suverenitet, enten det er snakk om en enkeltperson slik som en monark som figurerer i Bodin og Hobbes suverenitetsteori, eller en rekke institusjoner makten fordeles på, slik tilstanden er i USA, er deres evne til å gi lover og bestemme policy. Indre suverenitet trenger ikke å være i konflikt med westfalsk suverenitet eller internasjonal lovs suverenitet, så lenge det ikke oppstår grupperinger innad i en stat som beveger seg inn i den utenrikspolitiske arena. Det er også mulig å ha liten grad av indre suverenitet uten at den internasjonale lovs suverenitet blir påvirket av det (Claes et al., 1999; Lewis, 1968; Sim & Walker, 2003).

Den indre suvereniteten defineres blant annet ved at myndighetene har den øverste rettslige myndighet. Det er altså en leder eller et knippe institusjoner som har lovgivende, dømmende og utøvende makt i en stat. Dette innebærer at myndighetene er den eneste aktøren innad i stat med anledning til å innføre lovgivning, dømme noen for brudd på denne lovgivningen og håndheve denne lovgivningen, om nødvendig med makt (Claes et al., 1999).

2.5.5 Ytre suverenitet

Ytre suverenitet omhandler en stats forhold til andre stater og aktører utenfor deres stat. Det legges særskilt vekt på statens rett til ikke-innblanding fra stater utenfra. Ikke-innblanding kan defineres som at en stat skal ha enerådende lovgivende makt over seg selv, sine innbyggere og sitt territorium. Dette er en litt forenklet versjon av Krasners fire dimensjoner ved suverenitet, der han skiller ytre suverenitet inn i westfalsk, internasjonal lovs og interdependens suverenitet som nevnt tidligere. Føllesdal har likevel noen teoretiske perspektiver på ytre suverenitet som tar for seg noen viktige momenter det er verdt å nevne (Claes et al., 1999; Krasner, 2009).

Ytre suverenitet innebærer en stats uavhengighet fra ytre aktører. Med uavhengighet menes det i hvilken grad en stat kan ta beslutninger uten å måtte ta hensyn til andre stater i beslutningsprosessen. Stater som har mindre makt enn andre møter gjerne på dette problemet og er nødt til å ta hensyn til andre stater når de fatter sine beslutninger.

Det blir ofte hevdet at stater i utgangspunktet har lite ytre suverenitet i dagens verdensbilde da den store forekomsten av interdependens og ulike maktforhold mellom stater fører til problematikk sett fra et suverenitetsperspektiv. Hva som da definerer en stats faktiske uavhengighet fra en annen er dermed et viktig punkt i suverenitetsteorien (Claes et al., 1999).

I henhold til ytre suverenitet har derimot stater anledning til å binde seg til en annen stat ved en traktat, fordi dette i seg selv er en suveren handling bare suverene stater har anledning til å gjøre (Claes et al., 1999, s. 275). En stats rett til ikke-innblanding fra andre stater er begrenset. Grunnlaget for denne begrensningen er i utgangspunktet for å sikre andre staters suverenitet. Det er nødvendig at stater generelt har aksept for andre staters suverenitet, ellers er det en vesentlig større risiko for at denne suvereniteten vil bli brutt. Immuniteten begrenses også i de tilfeller der en stat praktiserer et urimelig lovverk eller forvolder skade på sin befolkning som kan regnes som store menneskerettighetsbrudd. I slike tilfeller er det åpnet for intervensjon fra andre stater uten at suvereniteten til den aktuelle staten blir brutt på grunn av immunitetens begrensninger. (Claes et al., 1999).

3 Metode

Dette metodekapittelet handler om å redegjøre og argumentere for valget av metodisk fremgangsmåte, samt utvalg av empiri som er gjort. I lys av min problemstilling har jeg valgt et casestudie, der jeg har valgt ut to EU-direktiver som caser. Disse to casene er postdirektivet og datalagringsdirektivet. Den metodiske tilnærmingen vil være en dokumentanalyse der jeg undersøker debatten i Stortinget rundt vedtaket av EØS-avtalen for å undersøke første del av problemstillingen. For å undersøke andre del har jeg valgt ut to caser, henholdsvis datalagringsdirektivet og postdirektivet. I denne delen jeg benytter dokumentanalyse av stortingsdebatter og nyhetsartikler, og ser dette i forhold til debatten som foregikk rundt vedtaket av EØS-avtalen for å besvare andre del av problemstillingen.

3.1 Casestudier og dokumentanalyse

Hvordan man velger forskningsmetode avhenger av hva man skal forske på og hvordan forskningsspørsmålet er fremstilt. Valget av en kvalitativ forskningsmetode begrunnes derfor med min utforming av problemstillingen. Min problemstilling er et empirisk spørsmål. Det innebærer et dypdykk inn i hvordan Stortingets suverenitet kan ha blitt begrenset som følge av EØS-avtalen. Dette legitimerer dermed en kvalitativ casestudie, fordi det blir vanskelig å se nyansene og detaljene i dette ved hjelp av en kvantitativ undersøkelse. I min mening vil et kvalitativt casestudie gi et betraktelig bedre innblikk i hvordan suvereniteten har blitt påvirket fordi det gir anledning til å gå mye mer i dybden på de casene man undersøker. Hvis man skulle forsket på dette kvantitativt og for eksempel tatt for seg hvor mange rettsaker som har blitt innlemmet i EØS-avtalen og i kontrast sett på hvor mange det har vært dispuert over i Norge, kunne man fort trukket en konklusjon og påstått at suvereniteten i liten grad var påvirket. Det man derimot ikke ser ved hjelp av disse tallene er den konkrete påvirkningen på Stortingets suverenitet. Selv om det ikke har vært dispuert rundt EU-direktiver, forteller ikke dette oss om hva resultatet hadde vært om det hadde vært dispuert. Ei heller om Norge gjennom Stortinget har samme anledning til å handle imot disse direktivene slik de hadde før EØS-avtalen ble inngått. Det er heller ikke et mål med dette forskningsspørsmålet å kunne generalisere dette tilfellet til andre tilfeller. Det gjelder spesifikt Norges suverenitet i relasjon til EØS-avtalen, og krever dermed en dypere analyse enn det kvantitativ metodebruk kan gi.

3.1.1 Casestudier

Et casestudie tar for seg historien rundt én eller flere spesifikke saker, der man gjør et dypdykk i hvordan ting forløp seg rundt den casen man har valgt ut. Poenget er å belyse hele saken og analysere på bakgrunn av det man finner i historien tilknyttet til denne casen. Casestudier åpner dermed for å studere én eller et fåtall saker svært nøye. Dette er ikke nødvendigvis positivt for forskningen en ønsker å gjøre. Fra et naturalistisk perspektiv har casestudier ofte blitt kritisert for å ha et snevert syn. Forskere i samfunnsvitenskapen velger gjerne ut caser basert på en interessant faktor ved dem. Dette strider med naturalistiske prinsipper om tilfeldig utvalg. Formålet med et tilfeldig utvalg er derimot generalisering, og det er mulig å forske på noe uten å ha generalisering som formål. Samtidig skal en gjerne besvare et overordnet spørsmål ved hjelp av et casestudie. Med et lite utvalg caser får en dybdeinformasjon om de spesifikke casene, men det er ikke sikkert at en får frem hele bildet. Dette gjør valg av case viktig, også i samfunnsvitenskapen (Moses & Knutsen, 2012).

Det finnes to fremgangsmåter å ta når det kommer til casestudier. Man kan gjøre et didaktisk eller generaliserende casestudie. Et didaktisk casestudie tar for seg spesifikke hendelser og går i dybden på dem for å lære av dem. Poenget med slike casestudier er å lære seg å se hovedstrømningene og forstå beslutningsprosessen rundt en spesifikk case. Didaktiske casestudier er altså i større grad fokusert på hvordan noe har skjedd i motsetning til generaliserende casestudier som har fokus på hvorfor noe har skjedd. Valget av case er også særlig viktig. Som nevnt tidligere er dette fordi det kan ha en direkte effekt på om casen avkrefter eller bekrefter en teori. Dette er en av de store svakhetene ved til kvalitative casestudier (Moses & Knutsen, 2012).

3.1.2 Didaktisk casestudie

Jeg har valgt å gjøre en didaktisk casestudie. Grunnlaget for dette valget belyses best ved å se tilbake på hvilken del av forskningsspørsmålet som casene skal knyttes til, nemlig «*På hvilken måte og i hvilken grad har Norges suverenitet blitt påvirket av inngåelsen av EØS-avtalen*». For å kunne besvare dette ved hjelp av casestudiet må jeg se nøye gjennom debatten på Stortinget og i media rundt de to direktivene jeg har valgt som case for å undersøke hvordan suvereniteten har blitt påvirket og i hvilken grad. Denne dyptgående undersøkelsen av debattene gjøres for å forstå hvordan beslutningsprosessen rundt innføringen av disse direktivene har

foregått, og på bakgrunn av dette avgjøre om den ville vært annerledes om Norge ikke hadde inngått EØS-avtalen. Empirien jeg har innhentet består utelukkende av dokumenter, deriblant referater fra spørretimer i Stortinget og nyhetsartikler. Jeg gjør altså en dokumentanalyse av disse dokumentene for å kunne besvare mitt forskningsspørsmål (Duedahl & Hviid Jacobsen, 2010; Moses & Knutsen, 2012).

3.2 Dokumentanalyse

En dokumentanalyse er kort fortalt en studie av dokumenter. Eksempler på hva som defineres som et dokument er brev, dagbøker, bøker eller offisielle dokumenter og nyhetsartikler som er det min dokumentanalyse vil bestå av. I nyere tid har synet på hva som er dokumenter blitt mye videre.

En dokumentanalyse ser på innholdet i et dokument og analyserer det. Det er viktig å ha fokus på selve dokumentet som kilde og hvordan det står i stil, eller ikke står i stil, til den problemstillingen man har valgt. Verdien av dokumentet avgjøres dermed den valgte problemstillingen. Det er samtidig viktig å ha et kritisk blikk på kilden for å evaluere kvaliteten og karakteren til dokumentet man analyserer for å avgjøre om det er pålitelig nok til å kunne brukes til å besvare problemstillingen. Man betviler da alle påstander i dokumentet inntil de kan bevises, eller anses som pålitelig. Å avgjøre kvaliteten på dokumentet gjøres som tidligere nevnt ved å undersøke hvor relevant det er for problemstillingen og om det kan tilføre kunnskap som kan besvare denne problemstillingen. Et annet viktig poeng å ha i baktankene når man anvender dokumentanalyse som metode er at dokumentene ikke nødvendigvis er en korrekt representasjon av hele bildet. Tonefall, gestikulasjoner og sarkasme er ting som er vanskelig å oppfatte i tekstform. Hadde en valgt å anvende for eksempel intervju som forskningsmetode kunne en også stilt oppfølgingsspørsmål hvis det var noe som fremsto som uklart. En dokumentanalyse består også helt og fullstendig av forskerens tolkning av det som er skrevet. Dette gir mye rom for feil hvis ikke forskeren er påpasselig (Duedahl & Hviid Jacobsen, 2010).

Jeg har valgt å gjennomføre en dokumentanalyse på grunn av karakteren til min problemstillingen. Jeg besluttet at det var høy sannsynlighet for at de opplysningene jeg var ute etter ville finnes i referater fra møter i Stortinget der EØS-avtalen var tema. Det kunne vært et alternativ å foreta intervjuer av stortingsrepresentanter i stedet for å utføre en dokumentanalyse. Jeg anså derimot ikke det som en reell mulighet. Dette fordi det i skrivende stund er 23 år siden

vedtaket ble fattet. Det ville dermed det vanskelig å få tak i relevante intervjuobjekter, samtidig som det er en viss fare for at disse intervjuobjektene ville ha vanskelig for å huske nøyaktig hvordan de ordla seg. Hadde jeg derimot fått tak i intervjuobjekter og kunne spurt dem spørsmål rundt dokumentene jeg har valgt å analysere kunne nok dette styrket oppgaven ytterligere.

Til tross for dette besluttet jeg at dokumentanalyse i kombinasjon med casestudier ville kunne være nok til å besvare min problemstilling. Dette fordi det fantes offisielle dokumenter som har nøyaktige sitater av stortingsrepresentantenes kommentarer rundt temaet. Avisartiklene som også er en del av dokumentanalysen gir et mer helhetlig syn på debatten. De får ikke en like stor rolle i selve analysen av empirien og besvarelsen av forskningsspørsmålet, men er likevel viktig å ha med for å få et mest mulig komplett bilde. Videre består andre del av dokumentanalysen hovedsakelig av referater fra møter i Stortinget, der datalagringsdirektivet og postdirektivet er tema. Dette er også offisielle dokumenter som består av direkte sitater fra møter i Stortinget, noe som styrker graden av pålitelighet rundt dem (Duedahl & Hviid Jacobsen, 2010).

3.3 Validitet, generalisering og reliabilitet

3.3.1 Validitet

Validitet referer til relevansen datautvalget har for forskningsspørsmålet. Her er påstanden at de utvalgte casene og dokumentene jeg har er relevant for min problemstilling. De to direktivene er svært omdiskutert i norsk politikk og burde dermed gi et godt innblikk i hvordan Norges suverenitet kan ha blitt påvirket som følge av EØS-avtalen. Møtoreferatene vil også være til stor hjelp for å besvare den andre delen av problemstillingen. Dette fordi de viser til faktiske stortingsrepresentanters bekymringer rundt innføringen av EØS-avtalen og hvilke konsekvenser denne vil ha for norsk politikk. De vil forhåpentligvis gi et godt innblikk i hvor bevisst norske myndigheter var på hvordan Stortingets suverenitet kunne bli påvirket av EØS-avtalen. De vil også være til hjelp for å hjelpe å belyse hvordan og i hvilken grad Norges suverenitet har blitt påvirket fordi innholdet i dem diskuterer fremtiden for Norges suverenitet. Dette burde da kunne brukes i analysen av casene til å se kontrasten mellom da og nå. (Moses & Knutsen, 2012).

3.3.2 Generalisering

Når det gjelder generalisering av forskningen er dette så å si umulig. Norge er i en svært spesiell situasjon med EØS-avtalen, og de casene og forskningsspørsmålet som stilles er så spesifikt knyttet opp mot Norge at det vil være svært vanskelig å overføre til andre situasjoner eller andre stater, for eksempel de andre medlemsstatene i EØS. Til tross for dette kan forskningen fortsatt være interessant for andre stater. De andre EØS-statene kan for eksempel ha interesse av å se hvordan Norges suverenitet har blitt påvirket i kontrast til hvordan de mener deres egen suverenitet har blitt påvirket av EØS-avtalen. Det er likevel ikke nødvendigvis negativt for oppgaven at forskningsresultatet ikke kan generaliseres. Caser kan være interessante nok å studere i seg selv uten at en nødvendigvis må kunne generalisere dem til andre tilfeller (Moses & Knutsen, 2012).

3.3.3 Reliabilitet

Reliabiliteten til dataene, altså hvor høy kvalitet de innehar har blitt nevnt tidligere. Der forklarer jeg at dataene i all hovedsak består av referater fra møter i Stortinget, som er offisielle dokumenter fra Norges høyeste folkevalgte organ, og det er dermed stor sannsynlighet for at det som står i disse er korrekt. Selve dokumentene i seg selv innehar dermed høy kvalitet. Avisartiklene som også er en del av dataene innehar ikke like høy kvalitet som de offisielle dokumentene. Disse artiklene er dog ikke like fundamentalt viktige for undersøkelsen som det møtetreferatene er (Moses & Knutsen, 2012).

3.4 Kilder og kildekritikk

Pålitelige kilder er essensielt for å kunne gjennomføre en god oppgave. Det er nødvendig å ha et kritisk blikk til alle kilder man anvender i forskning. Det er vanskelig å si at forskning kan være objektiv da alle dokumenter i utgangspunktet kan påvirkes av forfatteren av dem. Dette er derimot ikke tilfellet for alle offisielle dokumenter, slik som referatene fra møtene i Stortinget jeg har plukket ut. Dette fordi disse består av direkte sitater fra stortingsrepresentanter i Stortinget. Forfatteren har dermed ikke hatt noen innvirkning på selve teksten, det er hver enkelt persons uttalelse som har ført til sammensettingen av teksten. Som nevnt tidligere er det ikke nødvendigvis slik at dokumentene viser hele bildet. Min tolkning av dem kan også ha en innvirkning på de konklusjoner jeg drar fra dem.

Å vurdere kvaliteten til en avisartikkel er problematisk i seg selv. Her har journalisten mulighet til å vinkle artikkelen den veien han eller hun ønsker og kan dermed påvirke hvordan leseren forstår innholdet i dokumentet. Det vesentlige er at man med avisartikler snakker om en sekundærkilde i motsetning til referater fra møter i Stortinget som er en primærkilde. De delene av avisartiklene som er direkte sitater kan ansees som primærkilder, men artikkelforfatteren har likevel anledning til å ta dem ut av kontekst og ramme dem inn med sin egen innfallsvinkel. En må derfor være oppmerksom på at det er en sekundærkilde man opererer med. Avisartikler kan derimot være med på å bekrefte eller avkrefte tendenser man ser fra andre dokumenter fra primærkilder. De kan dermed være med på å gi et mer komplett bilde hvis det er en sak som har blitt debattert stort både i media og i Stortinget. Her er EØS-avtalen et eksempel, sammen med de to EU-direktivene jeg har valgt som caser, der media kan hjelpe å uttrykke folkets syn (Moses & Knutsen, 2012).

3.5 Mulige problemer knyttet til forskningen

Det er mange fallgruver når man skal gjennomføre forskning og det er dermed viktig å ta høyde for disse og begrunne hvorfor ens forskning skal anses som pålitelig.

Det første problemet man gjerne står ovenfor når valget av problemstilling er satt og selve skrivingen av oppgaven skal starte er hvilken teori man skal anvende. I noen tilfeller sier dette seg gjerne selv, men i andre tilfeller kan det være vanskelig å konkret definere. I mitt forskningsspørsmål er fokuset på suverenitet. Den store fallgruven her er hvordan man velger å definere suverenitet og hvordan man velger å avgrense det. Begrepet kan spores langt tilbake i tid og trekkes i flere retninger. Selve definisjonen av det begrepet legger grunnlaget for hvordan både jeg og leseren forstår det, som vil si at om dette er ufullstendig eller skjevt vil også resten av forskningen være det. Jeg har valgt å støtte meg på tidligere forskning og trekke det frem. Samtidig har jeg sett på de sterkeste strømningene i teorien rundt suverenitet, for å gi den beste forståelsen og definisjonen på begrepet.

Neste fallgruve er valg av metode. Hvilken metode man velger legger mange føringer for hvordan selve oppgaven vil utvikle seg og til slutt fremstå for leseren. En kvantitativ oppgave kan gi et helt ulikt perspektiv og kanskje også et helt annet resultat enn det en kvalitativ oppgave kan gjøre. Samtidig kan feil valg av case i en casestudie forvrengte hele forskningen og gi et uriktig resultat. Har man valgt å ha intervjuer er det også en mulighet for at disse lyver når du

stiller spørsmål, eller rett og slett ikke husker, noe som kan gi ukorrekte eller unøyaktige forskningsresultater. Som tidligere nevnt kan derimot intervjuer også gi mulighet til å få tilleggsopplysninger og stille tillegsspørsmål. En kan også tolke tonefall og få med seg gestikulering, noe en ikke vil kunne gjøre ved hjelp av en dokumentanalyse.

Jeg har valgt dokumentanalyse fordi det finnes offisielle statlige dokumenter tilgjengelig som er relevant for min problemstilling, men når det kommer til utvalget av caser er dette ikke like enkelt. Det er bare i underkant av 20 EU-direktiver som har vært omstridt i Norge etter inngåelsen av EØS-avtalen og alle disse kunne vært aktuell for å belyse min problemstilling. Feil valg av case kan som sagt lede til et unøyaktig eller ukorrekt forskningsresultat. Det spesielle med datalagringsdirektivet er at det i ettertid ble erklært ugyldig av EUs egen menneskerettighetsdomstol. Postdirektivet på sin side er det eneste direktivet der en regjering faktisk har besluttet å bruke reservasjonsretten mot et direktiv. Denne beslutningen ble omgjort av neste regjering, men denne casen er fortsatt ekstra interessant å undersøke.

Den siste fallgruven man kan havne i som forsker er når forskerens egen objektivitet betviles. Det argumenteres ofte i naturvitenskapen at ingen samfunnsvitenskapelig forskning er objektiv. Forskeren kan påvirkes av livserfaringer, livssyn og en rekke andre ting som gjør forskeren upålitelig og dermed gjør det også forskningen upålitelig. Det er derimot dette som er grunnen til en slik grundig teoretisk og metodisk gjennomgang, i tillegg til fremvisning av empiri. Det skal bevises at forskningen er pålitelig og enhver person skal kunne gjennomgå forskningen for å forsikre seg om dens gyldighet. Til tross for dette kan en forsker aldri være helt objektiv. Selv om man benytter kvantitative forskningsmetoder vil det alltid være rom for egen tolkning fra forskeren, og dermed også rom for feiltolkning.

3.5.1 Etiske problemstillinger

De etiske problemstillingene som vanligvis oppstår i forskning som omhandler bruk av personinformasjon ved bruk av informanter til intervju eller spørreundersøkelser er ikke like relevant i denne oppgaven (Moses & Knutsen, 2012).

Jeg har tatt i bruk offentlig tilgjengelige dokumenter og avisartikler, noe som betyr at de ikke inneholder personinformasjon eller lignende. I møtetreferatene er navn på stortingsrepresentanter nevnt, men dette er snakk om offentlige høringer i Stortinget som er tilgjengelig for allmennheten og det har dermed ikke vært snakk om en spesifikk innsamling

av data som inneholder informasjon som er nødvendig å sensurere. Dokumentene innsamlet fra de to casene er også offentlig tilgjengelige dokumenter som ikke inneholder personinformasjon som er nødvendig å ta et etisk standpunkt til.

4 Empiri

Første del av min problemstilling er: *Hvordan ble suverenitet tatt hensyn til av norske myndigheter i debatten rundt EØS-avtalen forut for avstemningen i Stortinget.*

Dette stiller selve debatten i hovedfokus, noe som gjør en oversikt over denne debatten nødvendig. Dette både for å gi leseren innsikt i empirien og for å gjøre det lettere å analysere dataene. Andre del av problemstillingen er: *På hvilken måte og i hvilken grad har avtalen påvirket norsk suverenitet i ettertid?* Dette skal analyseres ved hjelp av å se på debatten rundt de to EU-direktivene som er valgt som caser. Her er det også viktig med en oversikt for å gi leseren innblikk i det empiriske grunnlaget og gjøre det lettere å trekke linjer mellom empirien og analysen av den. Jeg har derfor valgt å lage en tredelt synopsis for å gi best mulig oversikt over empirien. Første del tar for seg norske myndigheters debatt i forkant av avstemningen om EØS-avtalen, både i media og i Stortinget. I denne debatten tar myndighetene for seg mange mulige problemer knyttet til EØS-avtalen. Et av de mest sentrale temaene er norsk suverenitet og EØS-avtalens påvirkning av den. Her både angripes og forsvarer avtalen av de mange stortingsrepresentantene på Stortinget. Denne debatten er dermed svært interessant å ha med i empirigrunnlaget.

Andre og tredje del tar for seg de to ulike casene. Den første casen er datalagringsdirektivet og her vil jeg gjøre rede for stortingsdebatten rundt dette. Bruken av reservasjonsretten var et sentralt tema her og det var stor splid i Stortinget, noe som gjør debatten svært interessant og gyldig som empirigrunnlag. Den andre casen er postdirektivet, der også stortingsdebatten legges til grunn. Her figurerer også debatten om reservasjonsretten og dette var første gang en norsk regjering besluttet å bruke denne, noe som gjør casen interessant å se på i forbindelse med min problemstilling. Første del legger det empiriske grunnlaget for å besvare første del av problemstillingen, mens andre del av problemstillingen blir besvart ved å analysere empirien i sin helhet.

4.1 Beslutningsprosessen

4.1.1 Frykten for suvereniteten

Det var ikke et spesielt massivt trykk i mediene i forhold til EØS-avtalen i forkant av Innst. S. nr 248 fra utenriks- og konstitusjonskomiteen, som var satt til å utrede EØS-avtalens

eventuelle konsekvenser. Deres oppgave var å komme med sin innstilling som enten ville anbefale å vedta avtalen eller ikke vedta den (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992). Mediedebatten hadde fokus på suverenitetsavståelsen EØS-avtalen ville medføre (Gustad, 1991). Dette fordi avgjørelsen om å bruke grunnlovens §93, som krever tre fjerdedels flertall for å vedta avtalen, ga et signal om hvor omfattende den ville være (Gustad, 1991). Frykten for hvor omfattende lovverket Norge ville måtte innføre gjennom EØS-avtalen og hvilke politiske områder den ville berøre var også et bekymringspunkt for flere politikere før selve stortingskomitéens innstilling kom. Spørsmålet om fullt EF-medlemskap dukket også opp og ble argumentert for av både Høyre og medlemmer fra regjeringen (Ap), deriblant Jan Petersen (H) og Gunnar Skaug (Ap). Der responsen fra blant annet Hallvard Bakke (Ap) var en påstand om at det ville medføre en oppgivelse av «Norges tradisjonelle suverenitet» (Bergens Tidende, 1992).

Flere stortingspartier uttrykte store bekymringer knyttet til avtalen, dens omfang, og hvilke konsekvenser den ville ha. Påvirkningen på Norges suverenitet var sentralt i flere kommentarer fra partiene som ikke var en del av regjeringen. Det ble reist spørsmål i media om hvor omfattende suverenitetsavståelsen ville være dersom avtalen ble vedtatt, og om de økonomiske fordelene ved avtalen var verdt det. Fremskrittspartiets representant Fridtjof Frank Gundersen kritiserte regjeringens tidsplan og behandlingen av avtalen, som han mente virket «panikkartet, nesten hysterisk». Senterpartiet, KRF og SV ønsket ekstra hjelp til å studere EØS-dokumentene, for ikke å drukne i dem når proposisjonen fra regjeringen skulle komme i mai 1992. Fridtjof Frank Gundersen (Frp) uttalte også at Stortinget trengte «til og med vårsesjonen 1993 på å gjennomføre en betryggende behandling». Partiene som ikke var en del av regjeringen uttrykte altså store bekymringer knyttet til EØS-avtalen (NTB, 1992e).

Bjørn Tore Godal (Ap) gikk ut med en kommentar og bekreftet at «*EFTApilarens avgjørelser kan tvangsfullbyrdes i Norge... Dette innebærer at det må overføres suverenitet på dette området til EFTA i henhold til Grunnlovens paragraf 93.*» Godal forsikret likevel at det ville være mulighet for et land å sette deler av avtalen ut av kraft dersom det skulle oppstå uenigheter. Godal som var handels- og skipsfartsminister på dette tidspunktet sa da at «reservasjonsretten», som den populært kalles, var reell og Norge ville ta den i bruk hvis det ikke ble enighet rundt en sak (Godal, 1992).

Marie Waale Nilsen (Sv) sa til Nordlys Morgen 08.07.1992 at EFs lovverk ville kunne være overordnet grunnloven og at man med EØS-avtalen ville være nødt til å forplikte seg til å la EØS-reglene gå foran nasjonalt lovverk i tilfeller der det eventuelt skulle oppstå konflikt. Nilsen påsto videre i artikkelen at Norge under forhandlingene med EF om EØS-avtalen var nødt til å vike på flere vesentlige punkter og dette illustrerte at EFs regelverk ville få stor innvirkning på nordmenns hverdag (Nilsen, 1992).

Fem dager før behandlingen og den eventuelle ratifiseringen av EØS-avtalen startet i Stortinget gikk Anne Enger Lahnstein (Sp) ut med en kommentar i Dagens Næringsliv. Hun uttrykte at EØS-avtalen ville begrense handlefriheten og avtalens dynamiske art ville svekke Stortingets rolle som lovgivende makt. Makt ville dermed overføres fra det norske folkevalgte organ til EU. Ingen mulighet for nasjonale fortrinn i EØS-avtalen ville ha negative konsekvenser for særnorske bestemmelser som hadde sikret blant annet norske arbeidsplasser (Lahnstein, 1992).

Det var åpenbart en stor forskjell mellom regjeringspartiene Ap og Høyres tolkning av EØS-avtalen og hva den ville medføre, i forhold til hva Sv, Sp og Frp ga uttrykk for i media. Blant annet sa Ola Røtvei (AP) at det var en vesentlig forskjell mellom EF-medlemskap og EØS-avtalen. *«For meg er det viktig at vi ikke avgir suverenitet. Vi får ingen direkte innflytelse over EFs beslutninger, men blir heller ikke bundet av beslutningene hvis vi ikke ønsker det, sier Røtvei.»* (NTB, 1992a). Regjeringen uttrykte altså stor tiltro til reservasjonsretten, og påsto at selv om det ville være en viss overføring av suverenitet ville reservasjonsretten sørge for at Norge ikke ville måtte godta noen beslutninger fra EU som de ikke ønsket å godta.

4.1.2 Den splittede komiteen

2. Mai 1992 kom innstillingen fra utenriks- og konstitusjonskomiteen som utredet EØS-avtalen for Stortinget. Debatten i komitéen vurderte spørsmålet om suverenitet og hvor omfattende avtalen ville være. De hadde ulike meninger om hvilken betydning dette hadde, og hvor viktig det var å beholde datidens grad av suverenitet i forhold til hvor viktig det var å få tilgang til det indre markedet i EF (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

Krfs merknader vedrørende Norges suverenitet påpekte viktigheten av internasjonalt samarbeid og poengterte at Stortinget har ratifisert en hel del internasjonale avtaler og traktater som i praksis begrenser handlefriheten deres. Poenget med denne merknaden virket å

være at disse traktatene og avtalene har blitt behandlet og godtatt hver for seg av Stortinget, noe som også ville være tilfelle med rettsaktene som ville komme som følge av EØS-avtalen. Dermed ville ikke Stortinget konkret gi fra seg beslutningsrett ved å vedta EØS-avtalen i motsetning til hva de ville gjort ved å bli EF-medlem. Krf uttrykte at partiet støttet å vedta EØS-avtalen og ba alle være oppmerksom på at avtalen innebar både fordeler og ulemper, noe de oppfattet som naturlig (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

Høyre la vekt på at de lenge hadde vært positiv til EF-medlemskap, og dette var deres egentlige ønske. Den stadig økende avhengigheten mellom land på grunn av det økende internasjonale samarbeidet gjorde at det var viktig for Norge ikke å bli utelukket fra internasjonale fora. Dette fordi internasjonale beslutninger kunne ha påvirkning på nasjonale forhold utenfor Norges kontroll. Å delta i internasjonalt samarbeid ville hjelpe Norge å «gjenvinne selvråderett» (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

Frp på sin side kontret med at EØS-avtalen ville medføre vel så stor suverenitetsavståelse som et EF-medlemskap ville. Dette ble forklart med at Norge måtte tilpasse seg reglene etter hvert som de ble vedtatt i EF, mens man som EF-medlem ville ha representasjon i beslutningsorganene i EF (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

SV argumenterte for at EFs politikk, lovgivning og domstolenes avgjørelser ville bli gjeldende for Norge gjennom EØS-avtalen og en kunne ikke sette all sin tillit til at «vetoretten» ville bli brukt. Dette fordi bruk av «vetoretten» ville være imot selve grunnlaget for å danne EØS. Å ha samme regelverk for regulering av fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital var et sentralt punkt for EF og også svært viktig at EØS fulgte. Dette ville ifølge SV gjøre det vanskelig å bruke «vetoretten» da EF sannsynligvis ikke ville ha så lett for å akseptere denne bruken (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

SP kom med en påstand i sin merknad om at EØS-avtalen innebar det samme som det norske folk sa nei til ved folkeavstemningen i 1972. De store tilpasningene til EFs rettsakter Norge ble nødt til å innføre om avtalen ble vedtatt og den fremtidige rettsutviklingen som vi også hadde blitt nødt til å tilpasse oss var problematisk. Norges handlefrihet ville bli innskrenket, samtidig som vi ville ha liten mulighet til å påvirke lovgivning i EF da EØS ikke sikret EFTA-landene påvirkning på utforming av nye lover. SP påsto deretter at den daværende handelsavtalen var god nok til Norges behov (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

Komiteens flertall, AP, Høyre og KRF poengterte EØS-avtalens beskyttelsesklause som ga medlemmer av EØS anledning til å sette til side avtaleforpliktelser dersom samfunnsmessige hensyn gjorde dette nødvendig. Det var altså anledning til å sette i gang mottiltak, men ikke urimelige mottiltak. Fremtidig utvikling av EØS-avtalen innebar også enstemmighet fra alle medlemmer. Ut fra dette anslo dette flertallet at avtalen ikke fratok norske myndigheter retten til, eller ansvaret for, å fordele verdier som ble skapt (Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

Det var altså stor splid i komiteen, der den ene siden som besto av Sv, Sp og Frp ikke hadde tiltro til at reservasjonsretten ville være tilstrekkelig for å sørge for at Norge ikke innførte direktiver de ikke ønsket, mens Ap, Høyre og Krf mente det motsatte. Disse tre utgjorde da også komiteens flertall og vedtaket komiteen fattet ble dermed en anbefaling til Stortinget om å ratifisere EØS-avtalen.

4.1.3 Stortingsdebatten og kampen om suvereniteten

15. oktober 1992 startet den to dager lange debatten i Stortinget om EØS-avtalen. Den tok i stor grad opp tråden fra den foregående mediedebatten og står i stil med kommentarene fra de ulike partienes komitémedlemmer i innstilling S.nr 248. Selve debatten tar derimot for seg suverenitet i mye større grad, i tillegg til hvordan man antok avtalen ville påvirke Norges suverenitet. Dette gjør det viktig å redegjøre for den.

Frp sto ved uttalelsene de kom med i innstillingen. Fridtjof Frank Gundersen (Frp) kom med første uttalelse relevant til suverenitet. Han gjentok i debattens forløp at EØS-avtalen var den mest omfattende internasjonale traktat Norge noen gang hadde inngått, samt at den innebar suverenitetsavståelse. Sp gikk enda lengre i sin kritikk da Anne Enger Lahnstein (Sp) påsto at avtalen innebar full økonomisk integrasjon med EF og var mer enn det norske folket sa nei til i 1972 (St.forh., (1991-92)).

Debatten vinklet seg deretter inn på ønsket SV og SP fremmet om utsettelse, der Tom Thoresen (Ap) klart uttalte at den begrensede suverenitetsavståelsen som EØS-avtalen medførte og den vide og lange politiske behandlingen som hadde foregått var tilstrekkelig grunnlag for Stortinget å ta stilling til avtalen (St.forh., (1991-92)).

Frps Fridtjof Frank Gundersen fulgte på dette argumentet med ytterligere en konstatering om at EØS-avtalen innebar en like stor avståelse av suverenitet som et EF-medlemskap.

Gundersen uttrykte et ønske om folkeavstemning over EØS-avtalen. SP fulgte på Frps og deres egne kommentarer fra tidligere med en kommentar fra Anne Enger Lahnstein (Sp). Hun uttrykte frykt for hvor omfattende EØS-avtalen var og hva konsekvensene ville være for den nasjonale råderetten. «*Det er et grunnleggende prinsipp i EØS-avtalen som vi vil møte på alle samfunnsområder, nemlig dette: forbud mot nasjonale preferanser og fortrinn.*» (St.forh., (1991-92), s. 172). Hun fulgte på med å betvile Stortingets mandat fra folket til å vedta EØS-avtalen og påsto at sammensetningen av Stortinget kunne vært annerledes dersom folket hadde visst mer om EØS-avtalen i forkant av stortingsvalget i 1989. Hun fremmet enda en gang et ønske om utsettelse av saken og presiserte klart hennes syn på saken med denne uttalelsen: «*Men så kan heller ingen i ettertid komme og si at de stemte for avtalen fordi de ikke hadde den nødvendige oversikt og klarhet over konsekvensene. De som vil vedta EØS-avtalen på det foreliggende grunnlag, påtar seg et meget stort, ja jeg vil si et historisk ansvar.*» (St.forh., (1991-92), s. 173)

Høyre slo tilbake med en kommentar fra Jan Petersen (H). Han presiserte at selv om avtalen inneholdt mange rettsakter som ville få følger for Norge, var det likevel et svært lite antall som var omstridt. Dette var ifølge han et bevis på at det var en god avtale for Norge og ikke et problem å overta avtaleverket fra EF som ville komme dersom EØS-avtalen ble vedtatt. Han poengterer senere i debatten at avtalens kontinuerlige utvikling var en styrke og gjorde det mulig å stadig ta opp nye utfordringer til behandling. «*En ny regel blir ikke en EØS-regel uten at vi er enig i den, og den er ikke en del av norsk rett uten at Stortinget har foretatt sitt lovvedtak.*». Det var altså klar tale fra Petersen. Stortinget skulle være involvert i alle EØS-regler og vedta dem individuelt (St.forh., (1991-92), s. 175).

SV presset på fra sin side. Paul Chaffey (Sv) fremmet et ønske om både utsettelse og/eller folkeavstemning av avtalen. De argumenterte på samme måte som Frp, og sa at avtalen var så omfattende at dette var nødvendig. Chaffey kritiserte også opprettelsen av overnasjonale EØS-organer som ESA og EFTA-domstolen som kunne fatte flertallsvedtak som ville være bindende for Norge (St.forh., (1991-92)).

Krf fortsatte sin retorikk fra tidligere. De presiserte at avtalen innebar både fordeler og ulemper. Kåre Gjønnes (Krf) poengterte at avtalen var dynamisk. Dette ville bety stadig nye

utfordringer knyttet til den, men ingen kunne spå fremtiden. Det var ei heller rom for å vente med å vedta avtalen for å se hva fremtiden ville bringe. Ifølge Gjønnnes ville Krf sikre at nasjonale interesser ville bli ivaretatt. Ap fulgte på Krfs argumenter ved hjelp av Gunnar Skaug (Ap). Skaug påpekte at demokratiseringsprosessen i Øst-Europa kunne gjøre det viktig for Norge å delta slik at hele Europas interesser var representert i denne prosessen (St.forh., (1991-92)).

Debatten om reservasjonsretten og om den virkelig var reell ble løftet frem av Anne Enger Lahnstein fra SP. Hun ønsket å få klart presisert om reservasjonsretten virkelig ville kunne brukes. Første tilsvare kom fra Høyre ved Kaci Kullmann Five. Hun påsto at EØS-avtalen hadde svakheter. Dette inkluderte en mindre grad av innflytelse selv på områder som var viktige for Norge. Norge ville med EØS-avtalen ikke ha stemmerett i EF. Hun uttrykte en ambisjon om at Norge skulle ha anledning til å påvirke beslutningsprosessene politisk der de ble fattet. I tillegg hadde hun ambisjoner om at Norge skulle få stemmerett i Europa for å kunne forme Europa slik at man dermed ville ha anledning til å forme Norge (St.forh., (1991-92)).

Gunnar Skaug (Ap) kontret FRP og SVs kommentarer og presiserte igjen at avtalen var en dynamisk prosess på lik linje med alt annet internasjonalt samarbeid, det hadde aldri foreligget noen uklarhet rundt dette. Han erkjente at det hadde dukket opp nye EF-direktiver etter forhandlingen av avtalen ble avsluttet, men disse kom ikke til å automatisk bli en del av avtalen uten å først gå gjennom en behandlings- og vurderingsprosess i EØS-komiteén. Som både AP, Høyre og KRF hadde uttrykt tidligere gjorde han det klart nok en gang at ikke noe EU-direktiv ville bli norsk lov uten at Stortinget gjennomført full behandling til disse og tok stilling til dem. Han gjorde det også klart at Stortinget sto fritt til å avvise EØS-regelverk som de ikke ønsket å innføre i Norge (St.forh., (1991-92)).

Både Ap, Høyre og Krf ga med dette uttrykk for at Norge ville ha mulighet til å påvirke EFs beslutninger som ville påvirke Norge, selv om det ikke forelå en formell rett til dette gjennom EØS-avtalen (St.forh., (1991-92)).

4.1.4 I mediene: Suverenitetsavståelse eller ikke?

Før debattens andre dag i Stortinget startet dukket det opp flere avisartikler som omhandlet debatten og EØS-avtalen.

Aftenposten og NTB hadde hver sine korte sammendrag av debattens første dag. Dette inkluderte blant annet en bemerkning fra statsminister Gro Harlem Brundtland (Ap). Hun presiserte viktigheten av reservasjonsretten i EØS-avtalen, og at det var viktig for Norge å ha mye innflytelse på regelverket i oljesektoren. FRPs Frank Fridtjof Gundersen påsto på sin side at regjeringen hadde vært til dels ensidig positiv i sin tolkningen av avtalen og dens virkninger for å forsøke å få avtalen vedtatt lettest mulig. NTB hadde et sitat fra Aps Gunnar Skaug som påsto at EØS-avtalen ikke innebar en oppgivelse av samfunnsmessig styring. Skaug poengterte at *«nasjonale styringsmidler ikke lenger strekker til i en moderne internasjonal økonomi. Den eneste måten å regulere markedskreftene i den internasjonale virkeligheten Norge er del av, er å innføre felles bestemmelser som regulerer bevegelser av varer, tjenester og personer over landegrensene»*. Krf fulgte regjeringen i media og Kåre Gjønnes ble sitert med *«Det er viktig å slå fast at EØS-avtalen som sådan ikke berører norsk suverenitet og rett til nasjonal styring med ressursene»* (NTB, 1992c; Salvesen, 1992).

I sammendragene fra avisene ble også en kommentar fra opposisjonens Paul Chaffey (Sv) trukket frem. Han påsto at Norge ville få begrenset handlefrihet. EØS-avtalens natur som en avtale som stadig ville utvides, der EF vedtok lover som ville gjelde for det indre markedet ville få negative konsekvenser for Norge. Chaffey tvilte på muligheten til å benytte «vetoretten», da den ville stride mot EØS-avtalens kjernepunkt, som var likt regelverk i EF og EFTA. SVs Anne Enger Lahnstein ble sitert med (som tidligere referert) *«at Stortingets rolle som lovgiver vil bli betydelig svekket. Vi skal vedta lovene, men det er en direkte følge av vedtak i EØS-komiteen»* (NTB, 1992c).

I mediedebatten kom det klart frem at det var et stort skille mellom Sv, Sp og Frps syn på hvordan EØS-avtalen ville påvirke norsk suverenitet, og hvordan Høyre, Ap og Krf så på saken. Ap og KRF syntes også å være mye klarere på at EØS-avtalen ikke ville medføre suverenitetsavståelse enn det de var i stortingsdebatten dagen før.

4.1.5 Dag to: Reservasjon «om det var nødvendig»

Andre dag av debatten startet med Aps representant Bjørn Tore Godals påstand om hvor viktig det var for Norge å være en del av EØS-samarbeidet. Godal påsto at Norges selvråderett ville bli verre utenfor dette samarbeidet. Dette fordi Norge for første gang i tiden etter andre verdenskrig ville ha økonomiske barrierer mellom seg og de andre nordiske landene. Ifølge han

ville dette vanskeliggjøre en videreføring av frihandelsavtalen. Godal påsto at Norge ville få redusert økonomisk handlefrihet dersom Norge ble stående utenfor EØS. Derfor ville også friheten til å foreta formelle nasjonale vedtak forringes, fordi Norge ikke ville være i stand til å foreta de vedtak som var ønsket. Godal påsto at «*Reell blir selvråderetten først når vi stiller oss slik at vi har handlefrihet til å treffe - og gjennomføre - de nødvendige vedtak for å nå våre mål.*» (St.forh., (1991-92), s. 262).

Debatten bevegde seg videre bort fra dette og tilbake til problematikken rundt bruk av reservasjonsretten. SVs Paul Chaffey var skeptisk til hvordan det skulle være mulige å ta den i bruk da enkelte deler av avtalene ville settes ut av kraft dersom reservasjonsretten ble brukt. Det ville være vanskelig for de som ønsket EF-medlemskap å bruke reservasjonsretten. Dette fordi et nei til en av EFs bestemmelser i EØS, ville gjøre det vanskelig å si ja til et EF-medlemskap der disse bestemmelsene ville være nærmest garantert. Dette ble kontret av Aps Bjørn Tore Godal som presiserte at det ville være udramatisk å si nei til et EF-direktiv for å ivareta egne nasjonale interesser. Han påsto at det fantes flere eksempler på episoder der viktige EF-medlemsland sa nei til direktiver, og Norge ville være et viktig land i EØS-sammenheng (St.forh., (1991-92)).

Inger Pedersen (Ap) fortsatte langs den samme linjen og erkjente en viss grad av avståelse av suverenitet, men poengterte at dette ble gjort for å kunne oppnå muligheten til å styre sammen med stater der det allerede lå et godt samarbeid til grunn. Det ville blant annet finnes en parlamentarisk komité for EØS bestående av 66 medlemmer, 33 fra EFTA og 33 fra EF, der fem medlemmer ville være norske stortingsrepresentanter. Denne komitéen ville være rådgivende, da EØS-organene ikke skulle overta noen form for lovgivende myndighet fra EFTA-landene. «*Med andre ord, ingen lov, intet direktiv blir norsk lov før det er vedtatt av Stortinget. Parlamentarisk komiteen skal sørge for bedre forståelse mellom EF og EFTA-statene gjennom debatter og uttalelser.*» (St.forh., (1991-92), s. 269).

SV fortsatte sine argumentasjonsrekke om suverenitetsavståelse og Eilef A Meland (Sv) sa «*EØS-avtalen er historisk fordi vedtak gjort av Stortinget kan oppheves og endres av et EFTA-organ bestående av embetsmenn eller dommere.*» (St.forh., (1991-92), s. 306). Ap kontret igjen med en kommentar fra Hallvard Bakke (Ap). Han påpekte at Norge gjennom EØS fikk være med å påvirke utformingen og bestemmelsene som skulle gjelde for EØS. Dersom Norge hadde aktuelle forslag eller synspunkter, var det mulighet for å få tilslag for disse. Bakke (Ap) uttrykte

videre at det ville være mer problematisk dersom Norge skulle ha interesser som går imot andre lands interesser. Dette ville derimot sannsynligvis ikke vært bedre selv om vi var medlem i EF, påsto han. Bakke presiserte videre at Norge hadde mer bestemmelse i EØS, fordi de hadde mulighet til å si opp avtalen, mens de som EF-medlem bare måtte godtatt disse avgjørelsene (St.forh., (1991-92)).

Edvard Grimstad (SP) uttrykte bekymring for Norges posisjon i samarbeidet med EF gjennom EØS-avtalen. Dette på grunn av at EF fikk gjennom alle sine krav for avtalen i forhandlingen, og Norge måtte avstå fra sine viktigste punkter. Han påsto at EØS-avtalen medførte en avståelse av suverenitet nettopp fordi §93 i Grunnloven skulle anvendes for å stemme over den. Norge avsto dermed suverenitet på de fire områdene som de fire frihetene lå under. *«Vi er vitne til en maktforskyvning bort fra Stortinget - en utvikling som i dagens samfunn er ekstra uheldig. Med EØS-avtalen er det slutt på at velgerne kan stille til ansvar dem som vedtar lover på disse områdene, og det er de viktigste områdene for samfunnet vårt. Det er helt åpenbart at denne avtalen er en klar svekkelse av vårt demokrati.»* (St.forh., (1991-92), s. 314).

En ensom skeptisk stemme fra KRF kom frem da Dag Jostein Fjærvoll kommenterte at han i utgangspunktet hadde vært positiv til EØS-avtalen. Dette endret seg derimot da det viste seg at det ikke ville være et likt forhold mellom EF og EFTA. I tillegg ville det ikke være en uavhengig EØS-domstol der Norge hadde mulighet til å påvirke rettsutviklingen, noe som endret hans syn på avtalen. Avtalens dynamiske form bekymret også Fjærvoll. Utviklingen der alle EFTA-land utenom Norge og Island hadde søkt om EF-medlemskap gjorde at Fjærvoll fryktet en oppløsning av hele EFTA-pilaren (St.forh., (1991-92)).

Debatten gled igjen tilbake til spørsmålet om suverenitet. Aps Inger Pedersen poengterte at EØS-avtalen ville medføre en viss grad av suverenitetsavståelse, men at Norge samtidig avga denne suvereniteten for å få muligheten til å styre i fellesskap. Hun la vekt på Norges fem medlemmer i EØS parlamentarikerkomité, som var en komité som skulle ha en rådgivende funksjon. Hun presiserte at denne rådgivende funksjonen var selvsagt da hver stat ikke skulle overføre noen lovgivningsmyndighet til noe EØS-organ. Hun uttrykte da sterkt at intet direktiv ville bli norsk lov før Stortinget vedtok det. Samtidig påpekte hun at det var viktig at Norge tok i bruk mulighetene til påvirkning og innhenting av informasjon gjennom parlamentarikerkomitéen (St.forh., (1991-92)).

Reservasjonsretten kom opp som tema igjen, og Høyre utrykte ved Anders Talleraas (H) et ønske om å ikke ta den i bruk dersom det kunne unngås, fordi det ville gjøre samarbeidet vanskelig. Likevel ville Høyre ivareta norske interesser og bruke reservasjonsretten dersom det var nødvendig. Den ville dog bare benyttes som en siste utvei (St.forh., (1991-92)).

Høyres standpunkt i forhold til reservasjonsretten ble videre sementert av Per Kristian Foss (H). Han presiserte at regjeringen ville bruke reservasjonsretten «*om det er nødvendig*» (St.forh., (1991-92), s. 294). Han betvilte dog om det noensinne ville komme til det punktet at det ville være nødvendig siden Norge hadde en sterk posisjon i Europeisk sammenheng. Når det kom til Norges påvirkning på EU i fremtiden sa Foss klart at det fikk en ta stilling til når fremtiden kom (St.forh., (1991-92)).

Debatten gikk til så tilbake til å handle om Norges mulighet til å påvirke EU og en litt annerledes kommentar dukket opp fra Ap da Thor-Eirik Gulbrandsen problematiserte at Norge ved EØS-avtalen ga fra seg styringsrett på noen områder med EØS-avtalen. Han tvilte på om Stortinget over lang tid ville akseptere å stå utenfor utviklingen av EF uten mulighet til å påvirke dette (St.forh., (1991-92)).

SVs Inger Dag Steen kontret Aps påstand fra dagen før. De hadde påstått at Norge ville ha påvirkning ved hjelp av norske stortingsrepresentanter som medlemmer i parlamentarisk komiteen i EØS. Hun påsto at EFTAs parlamentarikere ikke ville ha noen reell innflytelse i EFs utforming av nytt regelverk. Det ville bare være EFTAs embetsmenn som hadde anledning til dette. Steen poengterte videre at EØS-avtalen ville svekke Stortingets rolle som lovgiver og Stortingets makt ovenfor Regjeringen. Dette fordi regjeringsmedlemmer og embetsmenn ville være de eneste med mulighet til å påvirke i EØS-organene i Brussel og Genève. Det ville være her de viktigste avgjørelsene om Norge også ble tatt (St.forh., (1991-92)).

Den siste kommentaren i stortingsdebatten som tok for seg norsk suverenitet kom fra Anne Enger Lahnstein (Sp). Hun anklaget handelsministeren for å komme med en meningsløs påstand om at EØS-avtalen styrket norsk selvråderett. Hun sa «*EØS innebærer en massiv overføring av makt fra folkevalgte organer i Norge til EØS- og EF-organer i Brussel*» (St.forh., (1991-92), s. 334).

Det var altså åpenbart stor splid i Stortinget om hvilke konsekvenser EØS-avtalen ville få for Norges suverenitet. Det var også stor uenighet om hvilken grad av påvirkning Norge ville kunne ha på EU gjennom EØS-avtalen. Sv, Sp og Frp sto på den ene siden og Høyre, Ap og Krf på den andre. Frp valgte likevel å stemme for avtalen og sluttresultatet av debatten ble dermed en votering over EØS-avtalen, der 130 av stortingsrepresentantene stemte for og 35 stemte mot (St.forh., (1991-92)).

4.2 Oppsummering

Debatten rundt inngåelsen av EØS-avtalen var svært opphetet i utenriks- og konstitusjonskomiteen. De kom med sin innstilling til Stortinget om å vedta avtalen til tross for mye motstand. Det var også stor debatt og mye strid i media og blant de ulike stortingsrepresentantene i debatten på Stortinget. Gjennom hele debatten lå fokuset delvis på suverenitet og delvis på de økonomiske fordelene ved et samarbeid med EU gjennom EØS-avtalen. Reservasjonsretten var også mye debattert både på Stortinget og i media. I starten av debatten gjorde forkjemperne for EØS-avtalen det klart at de ville bruke reservasjonsretten dersom det kom et direktiv som ikke var ønskelig. Utover i debatten modererte dette seg til en påstand om at de ville bruke reservasjonsretten «om det var nødvendig». Både stortingsrepresentantene som var for avtalen og de som var mot erkjente at avtalen ville medføre en viss suverenitetsavståelse. Forkjemperne for avtalen mente derimot at reservasjonsretten ville bevare Norges suverenitet, mens motstanderne i Stortinget var skeptisk til om reservasjonsretten faktisk var reell. Til tross for den store spliden i Stortinget ble avtalen likevel vedtatt 16. oktober, 1992 (St.forh., (1991-92); Utenriks- og konstitusjonskomiteen, 1992).

5 Beslutningsprosessen rundt DLD og postdirektivet

5.1 Debatten om DLD og bruken av reservasjonsretten

Del to av denne synopsisen tar for seg debatten rundt EUs datalagringsdirektiv både i media og i Stortinget.

Datalagringsdirektivet omhandler lagring av data ved elektronisk kommunikasjon for å ha disse tilgjengelig for politiet til etterforskning av alvorlig kriminalitet. Dette EU-direktivet var svært omstridt i Norge, både blant politikere og blant folket. Debatten rundt dette direktivet i Stortinget og i media skal hjelpe å belyse hvordan og i hvilken grad norsk suverenitet kan ha blitt påvirket av EØS-avtalen (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Det ble satt opp en stortingskomité ved navn transport- og kommunikasjonsskomiteen. De skulle utrede direktivet og mulige konsekvenser av det, for deretter å komme med en anbefaling til Stortinget om å vedta eller ikke vedta det. Stortingskomiteén hadde en rekke merknader til datalagringsdirektivet. De tok blant annet stilling til Norges forpliktelser til EU gjennom EØS-avtalen, og viste klart at Norge var forpliktet til å godkjenne direktivet. Dette påsto komiteén med EØS-artikkelens §102 som grunnlag. I denne artikkelen presiseres det at det skal være et felles regelverk innenfor EØS-området. Dersom det oppstår uenighet skal partene gjøre sitt ytterste for å bli enig (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Med bakgrunn i dette startet komiteen sin utredning og debatt rundt direktivet. Komiteens flertall siterte tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland (Ap) fra stortingsdebatten rundt ratifikasjonen av EØS-avtalen der hun presiserte at Norge skal bruke reservasjonsretten dersom Norge ikke har hatt en innflytelse på utformingen av regelverket (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Ut i fra dette kan man umiddelbart anta at komiteen ville gå imot vedtak av direktivet. De videre kommentarene fra komiteens flertall påsto derimot at datalagringsdirektivet ikke berørte særnorske interesser, og argumenterte for at Norge burde delta i det europeiske samarbeidet om å motvirke alvorlig kriminalitet. De påpekte videre at det var viktig for norsk industri innenfor elektronisk kommunikasjonssektoren å innføre datalagringsdirektivet. Dette fordi direktivet gjorde det mulig for Norge å delta i EU-samarbeidet i denne sektoren, og sikret at Norge ikke

fikk svekket sin adgang til det indre markedet (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Komiteen gjorde det tydelig at selv om Norge ikke hadde fått være en del av beslutningsprosessen i EU vedrørende datalagringsdirektivet, så berørte det likevel ikke særnorske interesser. Dermed var Norges handelsforhold til EU den største prioriteten i denne sammenhengen (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Komiteens medlemmer fra Frp, Sv, Sp og Krf kontret flertallets utsagn med å ikke gi sin tilslutning til innføring av datalagringsdirektivet. De mente direktivet ville redusere personvernet som ligger til grunn i EMK og personvernsløvgivningen. De hadde store bekymringer for hva dette direktivet kunne medføre for ytringsfriheten, og hvordan de innsamlede dataene kunne brukes dersom de ble lagret i lang tid. De var også i tvil om hvor godt direktivet ville kunne yte dets formål (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

Resultatet av komiteens utredning ble på tross av mindretallets protester en innstilling som anbefalte Stortinget å vedta datalagringsdirektivet (Transport- og kommunikasjonsskomiteen, (2010-2011)).

5.1.1 Spliden om reservasjonsretten i Stortinget

Debatten i Stortinget var opphetet og bar preg av konflikt både innad og på tvers av de politiske skillelinjene. Karin Woldseth (Frp) poengterte at EU selv hadde en pågående evaluering av datalagringsdirektivet da stortingsdebatten pågikk. Hun gikk sterkt imot direktivet og påsto at det brøt med den norske Grunnloven i tillegg til den europeiske menneskerettighetserklæringen. Hun stilte seg også tvilende til tidligere retorikk vedrørende hva konsekvensene av bruk av reservasjonsretten ville være, da den aldri tidligere hadde vært anvendt og de eventuelle konsekvensene var dermed utydelige. Woldseths standpunkt ble kritisert av Laila Gustavsen (Ap), som kom med en påstand om at Woldseth ikke tok hensyn til hvilke konsekvenser det kunne ha for Norges utenriksforhold til Europa å bruke reservasjonsretten. Woldseth svarte med å si at hun, ved hjelp av en professor Sejerstad, kom frem til at bruk av reservasjonsretten ikke ville ha de store konsekvensene. Woldseth kom deretter med et skarpt spørsmål der hun undret om reservasjonsretten utelukkende var til pynt, hvis det var slik at man ikke var villig til å ta den i bruk i et tilfelle der norsk Grunnlov ble brutt. Hun avsluttet med en bemerkning om at

reservasjonsretten kanskje bare ble til for å sikre at EØS-avtalen ble vedtatt, og ikke for at den faktisk skulle brukes (St.forh., 4. april (2010-11)).

AP endret debattens fokus da Svein Roald Hansen (Ap) poengterte at Norges debatt rundt direktivet kom langt i etterkant av debatten som var i nabolandene. Dette illustrerte Norges begrensede forhold til EU og den lille graden av påvirkning Norge hadde. Deretter påpekte han at Norge like fullt var pliktig gjennom EØS-avtalen til å opprettholde samme regelverk som resten av medlemmene i EØS. Hansen fulgte opp med at EØS-avtalens grunnprinsipp var samme regelverk for alle medlemsland, og bruk av reservasjonsretten skulle begrenses til tilfeller der det var særnorske interesser som måtte tas høyde for. Avslutningsvis påsto Hansen at det ikke fantes slike særnorske interesser knyttet til datalagringsdirektivet og det dermed ikke var grunnlag for å reservere seg. Videre sementerte Hansen Aps standpunkt i saken rundt datalagringsdirektivet og påsto at Ap sa ja til det fordi de ønsket, ikke fordi de var tvunget til det (St.forh., 4. april (2010-11)).

Fokuset dreide seg deretter tilbake til spørsmålet om reservasjonsretten. Utenriksminister Jonas Gahr Støre (Ap) sa klart at Stortinget var suverent i de beslutninger det tok, samt at det hadde et godt grunnlag for å ta denne beslutningen. Støre la også vekt på at han hadde samme forståelse av reservasjonsretten som Svein Roald Hansen (Ap) gjorde rede for (St.forh., 4. april (2010-11)).

Debatten tok da en skarp vending da Hallgeir H. Langeland (Sv) la press på utenriksministeren med spørsmål om Ap faktisk var i stand til å si nei til noe EU-direktiv. Svaret fra utenriksminister Støre var at AP kunne si nei og støttet reservasjonsrettens eksistens i EØS-avtalen. Deretter sa han seg ved enig med Hansen (Ap), og sa at AP var for datalagringsdirektivet og dette var grunnen til at de ønsket et vedtak av det (St.forh., 4. april (2010-11)).

Debatten vedrørende reservasjonsretten stoppet derimot ikke med det. Knut Arild Hareide (Krf) gikk imot Støre og Hansens forståelse av reservasjonsretten. Hareide la til grunn det han definerte som Krfs forståelse av reservasjonsretten. Han gjorde det klart at Stortinget hadde fullstendig rett til å bestemme hvilke lover de reserverte seg mot, uten at det fantes noe krav om at det måtte være særnorske interesser inne i bildet (St.forh., 4. april (2010-11)).

Støre (Ap) tok Hareide (Krf) til motmæle. Han kom med sin egen tolkning av begrepet særinteresse der han tolket det dit hen at det var en sak der Norge hadde en interesse på et viktig område som skilte seg fra direktivet som hadde blitt vedtatt av de andre aktuelle landene og det da ble antatt å være Norge mot de 27 andre. Støre presiserte at det måtte være en sak som hadde stor betydning i Norge og der de de andre landene hadde blitt enige om, ikke passet for Norge (St.forh., 4. april (2010-11)).

Ine M. Eriksen Søreide (H) dro fokuset over på hvilke konsekvenser en eventuell bruk av reservasjonsretten ville ha. Hun viste til EØS-avtalens artikkel 102 nr. 5 der hun forklarte at bruk av reservasjonsretten ville medføre at den delen av avtalen som ble berørt av reservasjonen ville bli midlertidig satt ut av spill. Nøyaktig hva som ville være denne berørte delen var noe som ville være opp til EU å avgjøre. Å forutsi hvilke konsekvenser en bruk av reservasjonsretten ville ha ville dermed være vanskelig, da EU i stor grad sto fritt til å fatte den på egenhånd, både politisk og juridisk. Risikoene ved å bruke reservasjonsretten kunne dermed være store (St.forh., 4. april (2010-11)).

Aps Svein Roald Hansen kom da tilbake inn i debatten for å videre klargjøre hans forståelse av reservasjonsretten og sa klart at det rett og slett ikke fantes en såkalt «veto-» eller «reservasjonsrett» i EØS-avtalen. Derimot var det opp til EØS-komiteén å finne en gjensidig akseptabel løsning dersom det skulle oppstå et problem med en del av avtalen EFTA-statene i utgangspunktet var pliktig å innføre. Hansen fulgte opp med at det var her muligheten til å ikke innføre et EU-vedtak kom fra. Siden Norge ikke hadde mulighet til å delta i beslutningsprosessene, noe som kunne ha medføre at særnorske interesser ikke ble ivarettatt. Videre sa Hansen at det rent juridisk var opp til Stortinget å avgjøre hva som ville være en slik situasjon, men de politiske reaksjonene fra EU var uforutsigbar (St.forh., 4. april (2010-11)).

Hansens forståelse og tolkning av reservasjonsretten ble videre bestridt av Dagfinn Høybråten fra Krf som påsto at restriksjonene om at det måtte eksistere særnorske interesser måtte være *«en selvpålagt innsnevring disse medlemmene argumenterer for»* (St.forh., 4. april (2010-11), s. 3261). Høybråten støttet derimot utenriksminister Støres tolkning av reservasjonsretten fra tidligere. Han støttet samtidig Hansens poeng om at det var vanskelig å forutse de politiske reaksjonene fra EU i etterkant av en reservasjon mot et direktiv. Likevel mente Høybråten at datalagringsdirektivet var en forholdsvis liten sak og motreaksjonene ikke kunne antas å bli så store (St.forh., 4. april (2010-11)).

Dette viste at det eksisterte forskjellige forståelser av reservasjonsretten på tvers av partiene. Både av hva selve definisjonen på reservasjonsretten var, samt hvordan den kunne brukes, og hva de eventuelle konsekvensene av å bruke den ville være. Det kom derimot ganske tydelig frem at Ap og Høyre ikke ville rikke seg i sitt standpunkt. De tok derimot ikke på noe punkt til motmæle mot kommentarene om at datalagringsdirektivet var imot den Europeiske menneskerettighetserklæringen og ikke minst den norske Grunnlov (St.forh., 4. april (2010-11)).

Debatten i Stortinget ble avsluttet ved votering over Frp, Sv, Sp og Krf forslag om å ikke vedta datalagringsdirektivet og votering over innstillingen fra komitéens flertall (Høyre og AP) som ønsket å vedta direktivet. Resultatet ble 89 mot 80 stemmer for innstillingen. Altså en svært splittet avgjørelse (St.forh., 4. april (2010-11)).

Mediedebatten raste i etterkant av avstemmingen. Lederen av Høyre, Erna Solberg uttalte i media at man etter vedtaket hadde klart å finne balansen mellom beskyttelse av personvern og kravene fra EU til direktivet. Venstres leder, Trine Skei Grande uttalte at vedtaket var svært ille, og spekulerte i at de som stemte for ikke var klar over konsekvensene. Alle ungdomspartiene i Norge uttrykte også motstand mot vedtaket (Blindheim, 2014; Grøttum, 2011).

I 2014 kom derimot en helomvending fra EU i forhold til datalagringsdirektivet. Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen avgjorde at direktivet var i strid med EUs charter og de grunnleggende menneskerettighetene (Færaas, 2014).

Regjeringen sendte ut en respons til denne avgjørelsen fra EU der de sa at direktivet ikke var innlemmet i EØS-avtalen og kom ikke til å bli fremmet for vårsesjonen 2014 (Færaas, 2014). Dette ble bekreftet i media av både Ap og Høyre, der det kom klart fram at dette datalagringsdirektivet var dødt.

5.2 Postdirektivet

EUs tredje postdirektiv har vært mye diskutert i Stortinget og er det eneste direktivet der en regjering bestemt har avgjort å reservere seg. Dette gjør direktivet unikt og interessant å bruke som case.

EUs tredje postdirektiv omhandler regler rundt postomdeling i det indre marked i EU. Direktivet medfører blant annet krav om fjerning av Posten Norge AS monopol på fordeling av brev på under 50 gram, fem dagers postgang i stedet for seks og ytterligere friere konkurransevilkår innenfor postsektoren (Magnus, 2011).

Mediedebatten rundt EUs tredje postdirektiv var ikke særlig omfattende. Det kom fram i en artikkel fra NRK at Aps landsmøte stemte for å bruke reservasjonsretten mot postdirektivet, i kontrast til styreledelsen som ønsket å gå inn i forhandlinger med EU for å få endret enkelte deler av postdirektivet (Krekling, 2011). I en annen artikkel fra aftenposten presiseres det at det var postens fagorganisasjon Postkom som i utgangspunktet var den største motstander av EUs tredje postdirektiv (Magnus, 2011).

5.2.1 *Tvil om reservasjonsnødvendighet?*

Debatten i Stortinget bar preg av en bestemt regjering og en litt undrende opposisjon. Representant Øyvind Halleraker fra Høyre stilte spørsmål ved regjeringens (AP, SV og SP) holdning til postdirektivet og la vekt på Norges gode samarbeid med EU og fordelene som hadde kommet av det og tilgang til det indre markedet. Halleraker uttrykte bekymring for konsekvensene av en konflikt og anklaget regjeringen for å sette EØS-samarbeidet på prøve ved å gå imot dette direktivet. Ifølge Halleraker ønsket posten selv fri konkurranse i dette markedet, og ville ha klart svar fra samferdselsministeren om det var mulig å komme til enighet med EU, eller om reservasjonsretten skulle brukes uansett (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Svaret fra samferdselsminister Magnhild Meltveit Kleppa (Sp) var klart og tydelig. Regjeringen ønsket å bruke reservasjonsretten i dette tilfellet. Kleppa fulgte opp med at Norge hadde en særegen kvalitet med sitt samfunn. Seks dagers postgang falt blant annet under dette og regjeringen ønsket å beholde det. Kleppa avsluttet med at direktivet kunne få negative konsekvenser for forholdene til de ansatte i posten og dette var en del av grunnlaget til å reservere seg (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Halleraker (H) kontret med å ønske en ytterligere presisering fra statsråden og viste ikke forståelse for hvordan postdirektivet kunne påvirke hverken seks dagers postgang eller ansattforhold. Statsråden responderte kort med at disse konklusjonene var tatt med utgangspunkt i utredninger gjort av samferdselsdepartementet (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Jan Tore Sanner (H) påsto at det var konflikt mellom samferdselsministerens uttalelser og utenriksministerens uttalelser fra dagen før. Utenriksministeren hadde da sagt at han ikke ville utelukke en mulig løsning rundt direktivet med EU. Sanner uttrykte videre samme kritikk som Halleraker og hadde ikke forståelse for at direktivet kunne få konsekvenser for hverken seks dagers postgang eller ansattforhold. Samferdselsminister Kleppa (Sp) responderte med å gjenta at utredningene rundt direktivet var nøye gjennomgått av regjeringen, og konsekvensene var tydelige. Hva som ville skje i forhandlingene med EU om direktivet er derimot vanskelig å forutse (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Kritikken fra opposisjonen mot bruk av reservasjonsretten fortsatte ved en kommentar fra Frp. Arne Sortevik (Frp) påsto at regjeringen her valgte å bruke reservasjonsretten i en sak som ikke hadde særlig betydning for nasjonen. Datalagringsdirektivet valgte de for eksempel ikke å reservere seg mot, men dette hadde stor mediedekning og var åpenbart viktig for folket. Sortevik spekulerte i om retorikken rundt bruk av reservasjonsretten bare var et spill og ikke et reelt alternativ (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Samferdselsminister Kleppa (Sp) responderte på denne kritikken med å presisere at regjeringen fulgte prosedyrene som var nedfelt i EØS-avtalen rundt det å bruke reservasjonsretten og dette inkluderte forhandlinger med EU. Disse kunne en ikke forutse konklusjonen av. Hun gjentok videre at det var kvaliteter med dagens postbehandling som det var ønskelig å fortsette med og derfor var det meldt til EU at reservasjonsretten ønskes å brukes (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Knut Arild Hareide (Krf) endret debattens fokus og spurte hva konsekvensene ved bruk av reservasjonsretten ville være. Samferdselsminister Kleppa responderte med å klart si at ifølge regjeringens utredning ville en reservasjon bare medføre en frysning av det første og det andre postdirektivet og ville dermed ikke få så store konsekvenser. Hun presiserte likevel at dette først ville være klart etter forhandlingene med EU (St.forh., 25. mai (2010-11)).

Regjeringen besluttet etter denne debatten å reservere seg mot EUs tredje postdirektiv og det så da i utgangspunktet ut som at dette ville bli den første gangen Norge tok i bruk EØS-avtalens artikkel 102 og reserverte seg mot et direktiv (St.forh., 25. mai (2010-11)). I 2013 ble det derimot et regjeringsbytte og EUs tredje postdirektiv ble tatt opp til debatt igjen (St.forh., (2012-13)).

5.2.2 Klar tale fra Høyre om postdirektivet

Audun Lysbakken fra SV tok opp igjen debatten om postdirektivet og spurte om den ansvarlige statsråden ville utrede nøye hva en innføring av EUs tredje postdirektiv kunne medføre. Dette på bakgrunn av den forrige regjeringens beslutning om å reservere seg mot det fordi det ville få negative konsekvenser for postomdeling og rettighetene til norske arbeidstakere. Statsråd Ketil Solvik-Olsen (Frp) responderte med å påstå at den forrige regjeringen valgte å reservere seg mot postdirektivet fordi de ikke hadde tillit til konkurranse, og ikke på grunn av selve innholdet i direktivet. Solvik-Olsen påpekte videre at hans regjering mente postdirektivet ville være positivt for innbyggernes posttjenester og at EUs tredje postdirektiv ikke var den største trusselen mot posttjenestene (St.forh., (2012-13)). Den nye regjeringen besluttet i etterkant av denne debatten å innføre EUs tredje postdirektiv.

5.3 Oppsummering

5.3.1 Debatten rundt datalagringsdirektivet

Det var stor debatt rundt datalagringsdirektivet både i media og i Stortinget. Transport- og kommunikasjonskomiteen sa i sin innstilling til Stortinget at Norge var forpliktet til å vedta direktivet på grunn av EØS-avtalen. Både på Stortinget og i media ble det debattert om direktivet kunne medføre brudd på personvernrettigheter og menneskerettighetene. På Stortinget ble dette synet fremmet av flere og spørsmål om bruk av reservasjonsretten ble reist. Det viste seg da at det eksisterte ulike forståelser av hva reservasjonsretten innebar og hvordan den kunne brukes. Det ble argumentert for hvor viktig Norges samarbeid med EU var, da også innenfor den elektroniske kommunikasjonssektoren og en reservasjon mot datalagringsdirektivet kunne sette dette i fare. Datalagringsdirektivet ble vedtatt av Stortinget, men i 2014 gjorde EU helomvending da deres egen granskning av direktivet kom frem til at det brøt med menneskerettighetene. Direktivet ble dermed skrinlagt av Norge.

5.3.2 Debatten rundt postdirektivet

Det var lite debatt rundt postdirektivet i media. På Stortinget sa Ap som da satt i regjering at de kom til å ta i bruk reservasjonsretten mot EUs tredje postdirektiv. Ap argumenterte for at de ville beskytte norske særinteresser og samtidig hadde de kommet frem til at en reservasjon mot direktivet ikke ville få store konsekvenser for samarbeidet mellom Norge og EU. Det var

dermed ikke så risikabelt å reservere seg. Før reservasjonen ble gjennomført kom derimot et regjeringsskifte. Den nye regjeringen, med Høyre i maktposisjon, trakk reservasjonen tilbake med argumentet om at de ikke var imot direktivet.

6 Drøfting av funn: Suverenitet i debatten

Denne oppgavens problemstilling er todelt. Dette krever to adskilte drøftinger for å finne svar på de to spørsmålene. Den andre delen av problemstillingen henger sammen med den første. Drøftingen rundt den første delen tar derimot for seg teorien og empirien på en slik måte at jeg anser det som nødvendig å dele drøftingen opp i to kapitler for å gjøre drøftingen oversiktlig.

Den første delen tar for seg dette spørsmålet: *Hvordan ble suverenitet tatt hensyn til i debatten rundt EØS-avtalen da den skulle stemmes over i Stortinget?*

Når en skal drøfte hvordan suverenitet ble tatt hensyn til av norske myndigheter rundt debatten om EØS-avtalen er det sentralt å se på hva som var forståelsen av suverenitet blant norske myndigheter. Eksisterte det ulike forståelser av hva suverenitet var, og hvordan ble det antatt at EØS-avtalen ville påvirke den suvereniteten norske myndigheter antok man hadde på dette tidspunktet? Dette ses på i lys av suverenitetsteorien som har blitt redegjort for tidligere i denne oppgaven.

6.1 Forståelsen av suverenitet

I debatten rundt vedtaket av EØS-avtalen ble det nevnt gjentatte ganger at det ville innebære suverenitetsavståelse å vedta avtalen. Det var på grunn av avtalens omfattende art at Stortinget besluttet å bruke Grunnlovens §93, som krever tre fjerdedels flertall. Den eksisterer spesifikt for tilfeller der Stortinget skal stemme over slike traktater (Utenriksdepartementet, 2012, s. 61). Det ble erkjent at et vedtak av EØS-avtalen ville lede til en overføring av lovgivende myndighet fra Stortinget til EØS-komiteen. Det ble derimot også argumentert for at reservasjonsretten ville ivareta Norges suverenitet i EØS.

Lovgivende makt ble altså ansett for å være en viktig del av en stats suverenitet av myndighetene. I suverenitetsteori støttes dette av både indre suverenitet, internasjonal lovs suverenitet og ytre suverenitet.

I forhold til indre suverenitet støttes dette av Føllesdals perspektiv på indre suverenitet. En stats myndigheter skal være enerådende aktør med øverste lovgivende, dømmende og utøvende makt innad i deres stat for å kunne ha indre suverenitet (Claes et al., 1999).

I henhold til internasjonal lovs suverenitet kunne en i utgangspunktet tro at EØS-avtalen ville påvirke Norges suverenitet. Internasjonal lovs suverenitet omhandler en stats juridiske autonomi og autoritet over deres territorium, samt stateres gjensidige anerkjennelse av hverandres juridiske autonomi og autoritet over eget territorium. Stater skal anerkjenne hverandre som likeverdige i henhold til suverenitet i internasjonal lov (Krasner, 2009).

EU ville gjennom EØS-avtalen ha anledning til å utforme lover uten Norges deltakelse i beslutningsprosessene. En skulle i utgangspunktet tro at dette ville påvirke Norges suverenitet i internasjonal lov. Det gjør det derimot ikke. Dette fordi suverenitet i internasjonal lov omhandler en stats anerkjennelse av en annen stats juridiske autonomi. EØS-avtalen ble vedtatt av Norge ved suveren handling. EUs anerkjennelse av dette vedtaket som gyldig kan en si bekreftet EUs anerkjennelse av Norge som en stat med juridisk autonomi. Dette skal jeg drøfte ytterligere senere.

I henhold til Føllesdals perspektiv på ytre suverenitet anses det som en suveren handling i seg selv å binde seg til en annen stat med en traktat. Selv om en kan påstå at Norge ved å vedta EØS-avtalen, oppga indre suverenitet i form av lovgivende makt da de bandt seg til EU (da EF) var derimot inngåelsen av avtalen i seg selv et bevis på at Norge hadde ytre suverenitet da EØS-avtalen ble vedtatt (Claes et al., 1999; Krasner, 2009).

Om Norge beholdt sin ytre suverenitet i etterkant av inngåelsen av EØS-avtalen er derimot vanskeligere å fastslå. Sentralt i begrepet «ytre suverenitet» ligger en stats rett til uavhengighet og ikke-innblanding fra andre stater i egne anliggender (Claes et al., 1999). Det er verdt å drøfte videre senere om den økte integrasjonen med EU, som EØS-avtalen medførte, i større grad gjorde det mulig for EU å påvirke norsk policy. Integrasjon ble via Monnet-Schummanstrategien lansert som en løsning på den økende økonomiske interdependensen. Den kan også ha påvirket Norges ytre suverenitet. Dette er også noe som skal drøftes ytterligere senere.

Tilbake til spørsmålet om hvordan suverenitet ble forstått og tatt hensyn til av norske myndigheter. De empiriske dataene viser til flere påstander om at en vedtakelse av EØS-avtalen ville føre til at EUs (da EF) lovverk ville stå over norsk lovverk (St.forh., (1991-92)). EF var for øvrig betegnelsen på «det europeiske fellesskap», som var forløperen til EU. Jeg vil referere til det som EU, selv om det på den tiden het EF.

Her påpekes igjen hvor sentralt lovgivende makt sto i forståelsen av Norges suverenitet. Som nevnt er også lovgivende makt en sentral del av indre og ytre suverenitet (Claes et al., 1999). Enkelte påsto derimot at Norge ikke ville avgi suverenitet på dette punktet, fordi reservasjonsretten ville sikre at intet lovverk fra EU ble norsk lovverk dersom det ikke var ønsket av Norge (St.forh., (1991-92)).

Det eksisterte en forståelse hos noen stortingsrepresentanter om at Norge ikke ville avgi suverenitet. Dette til tross for at de ikke fikk ta del i beslutningsprosessen rundt lovverk i EU. Dette var fordi reservasjonsretten visstnok gjorde det mulig å avvise lovverk som kom fra EU (St.forh., (1991-92)).

Tar en utgangspunkt i at reservasjonsretten faktisk var reell og Norge sto fritt til å bruke denne for å avvise regelverk fra EU, kan en med støtte i suverenitetsteorien si at Norge ikke avga suverenitet som følge av EØS-avtalen (Claes et al., 1999).

Norge er pliktig å innføre lovverk fra EU gjennom EØS-avtalen (Utenriksdepartementet, 2012). Dette medfører altså åpenbart at lovgivende makt er overført fra Stortinget. Norge har samtidig mulighet til å innføre eget lovverk. De må likevel ta hensyn til ESA, som er EFTAs kontrollorgan. ESA sikrer at dette lovverket ikke kommer i konflikt med EØS-avtalen og lovverket som kommer fra EU (Utenriksdepartementet, 2012). Hvis Norge derimot kunne brukt reservasjonsretten fritt hadde den lovgivende makten som ble overført fra Norge til EU/EØS vært irrelevant. Dette fordi Norge hadde hatt mulighet til å fritt avvise lovverk de ikke ønsket. Hvis situasjonen var slik ville ikke suvereniteten ha blitt påvirket i samme grad. Denne forståelsen av situasjonen er også gjennomgående i de empiriske dataene (St.forh., 4. april (2010-11), 25. mai (2010-11), (1991-92), (2012-13)). Reservasjonsretten blir kontinuerlig trukket frem i debatten av de som støttet avtalen. Den skulle være Norges trumfkort og det som ville gjøre at de beholdt sin suverenitet selv om de vedtok EØS-avtalen.

Denne forståelsen av situasjonen var derimot ikke universell. Motstanderne av avtalen påpekte gjentatte ganger i debatten at selve grunnprinsippet med EØS-avtalen var at avtaleverket skulle være dynamisk (St.forh., (1991-92)). Markedet skulle være likt og åpent for alle, noe som motstanderne av avtalen mente ville gjøre det vanskelig å bruke reservasjonsretten fritt og uhemmet. Motstanderne mente altså at Norges suverenitet og Stortingets rolle som lovgiver ville lide på grunn av EØS-avtalen. Hvis denne forståelsen

viste seg å være korrekt og Norge ikke ville stå fritt til å bruke reservasjonsretten, da ville suvereniteten kunne bli påvirket som følge av et vedtak av EØS-avtalen.

Den økende økonomiske avhengigheten og det økende internasjonale samarbeidet ble brukt som argument for at Norge måtte vedta EØS-avtalen. Et nei ville kunne medføre at Norge ble holdt utenfor i internasjonale fora (St.forh., (1991-92)). Påstanden om at Norge ville «gjenvinne selvråderett» ved å ha en sterkere deltakelse i internasjonalt samarbeid er derimot håpløs hvis man ser på argumentasjonen i forhold til EØS-avtalen og Norges suverenitet. Norge ville ikke få noen beslutningsmyndighet i EU som følge av et vedtak av EØS-avtalen. De ville ikke engang ha muligheten til å delta i selve beslutningsprosessene. Påstanden om at økende internasjonalt samarbeid og økonomisk interdependens kunne føre til at avgjørelser som påvirket Norge ble tatt uten at Norge ble involvert, er snarere et tegn på at Norges ytre suverenitet var blitt svekket eller i hvert fall i ferd med å bli svekket. Det er også en forholdsvis kjent påstand i suverenitetsteori at økt globalisering og økt økonomisk interdependens har ført til en generell svekkelse av staters ytre suverenitet på global basis (Claes et al., 1999). I forbindelse med EØS-avtalen er det dermed intet grunnlag for å påstå, som Høyre gjorde, at Norge ville «gjenvinne selvråderett» ved å vedta EØS-avtalen.

Den stadig økende globaliseringen og økonomiske interdependensen, og hva den har medført, er derimot et interessant spørsmål som i større grad vil bli tatt hensyn til senere i drøftingen.

En ser i de empiriske funnene at det påstås at EØS-avtalen var en god avtale. Dette fordi det var så få omstridte direktiver blant de mange rettsaktene som ville bli innlemmet i norsk lov som følge av avtalen (St.forh., (1991-92)). Dette var grunnlaget for å påstå at det ville være uproblematisk å overta lovverket fra EU som ville komme med en eventuell ratifisering av EØS-avtalen. Dette er derimot ikke uproblematisk sett fra et suverenitetsperspektiv. Følger man Føllesdals prinsipper om indre suverenitet, som sier at en stat må ha øverste lovgivende, dømmende og utøvende makt i en stat, må en stat være enerådende som lovgivende makt i den staten (Claes et al., 1999). Selv om Norge er enig med EU i alle direktiver har EU likevel lovgivende makt i Norge. Dette medfører en svekkelse av Norges indre suverenitet.

Sett i lys av indre og ytre suverenitet vil dette være problematisk. Indre og ytre suverenitet består henholdsvis av en stats som enerådende lovgivende makt innad i sin stat, statens rett til uavhengighet og ikke-innblanding fra andre stater (Claes et al., 1999; Krasner, 2009). Dette

gjør det problematisk dersom en stat enten kan påvirkes utenfra til å endre policy, eller om lovgivning kan innføres eller endres på grunn av handlinger fra en ytre aktør. Sett opp mot denne problematikken kan man trekke frem Jan Petersens (H) kommentar «*En ny regel blir ikke en EØS-regel uten at vi er enig i den, og den er ikke en del av norsk rett uten at Stortinget har foretatt sitt lovvedtak*» (St.forh., (1991-92), s. 175). Akkurat dette skal tas nærmere opp senere i drøftingen, når andre del av problemstillingen skal drøftes. Petersens kommentarer belyser likevel at forkjemperne for EØS-avtalen viste stor tiltro til at Norge ikke ville bli tvunget til å vedta lover og regler de ikke ønsket.

De empiriske funnene viser også at det blant forkjemperne for EØS-avtalen ble erkjent at Norge ikke ville ha noen formell rett til å påvirke beslutningsprosessene i EU. Ei heller ha mulighet til å stemme i EU (St.forh., (1991-92)). Det eksisterte likevel en tanke om at Norge ville kunne påvirke EU. Dette viste seg blant annet i argumentasjon der det ble påstått at Norge sto svært sterkt i samarbeidet med EU. På grunn av at antall medlemsland i EFTA og EU var forholdsvis likt, og fordi Norge produserte og eksporterte varer som EU var avhengig av. I et slikt tilfelle der maktbalansen mellom Norge og EU var forholdsvis lik, ville det være mindre grunn for å bekymre seg over påvirkningen EØS-avtalen kunne ha på Norges suverenitet. Hvis maktbalansen hadde vært lik mellom dem ville ikke den økonomiske interdependensen spilt like stor rolle. Dette fordi påvirkning og sanksjoner EU kunne komme med i teorien ville kunne ramme dem like hardt som de rammet Norge. Ergo ville ikke den ytre suvereniteten være like påvirket. Samtidig vil en hypotetisk kunne påstå at Norge ville stått friere til å bruke reservasjonsretten hvis maktforholdet var likt. Dette fordi EU ville vært nødt til å være mer forsiktig i eventuelle reaksjoner på bruken av den fordi Norge sto sterkt i samarbeidet. Da ville også Norge i større grad ivarett sin lovgivende makt og samtidig sin indre suverenitet og ytre suverenitet.

De empiriske funnene fra debatten viser samtidig at Norge viket for EU på veldig mange av sine krav i forhandlingene rundt EØS-avtalen. Dette kan gi en antydning til at Norge kanskje ikke sto så sterkt. Samtidig utrykte enkelte stortingsrepresentanter frykt for hva konsekvensene for maktforholdet mellom Norge og EU ville være, hvis EFTA-landene som på det tidspunktet hadde satt i gang en søknadsprosess om å bli EF-medlemmer (St.forh., (1991-92)). Det ville medføre at EU ble større og EFTA ble mindre. Hvis maktforholdet da allerede var skjevt i EUs favør, og EFTA ble mindre og EU større ville det kunne ha en

påvirkning på Norges ytre suverenitet. Dette fordi EU i større grad ville kunne påvirke norsk policy og handlinger på grunn av den økonomiske interdependensen. Samtidig ville det bli vanskeligere for Norge å bruke reservasjonsretten hvis EU sto betydelig sterkere i samarbeidet. Norge ville vært tvunget til å ta hensyn til EU når de selv tok beslutninger, og hadde samtidig hatt liten mulighet til å stoppe EUs lovverk fra å bli norsk lovverk. Dette ville igjen svekket Norges indre og ytre suverenitet.

De empiriske funnene viser at det fantes skepsis blant enkelte stortingsrepresentanter om hva opprettelsen av ESA, EØS-kontrollorgan og EFTA-domstolen, som skulle forsikre at EØS-regelverk ble overholdt av EØS-statene, ville ha for Norges suverenitet (St.forh., (1991-92)).

ESAs oppgave som EØS-kontrollorgan ville være å forsikre seg om at EØS-statene overholdt det regelverket som ble innlemmet i EØS-avtalen. EFTA-domstolens oppgave var å dømme i saker der ESA mente en EØS-stat enten ikke hadde overholdt EØS-regelverk, eller hadde innført egen lovgivning som var i konflikt med EØS-regelverk. EFTA-domstolen hadde da mulighet til å overkjøre Stortingets lovvedtak og erklære dem ugyldig (Utenriksdepartementet, 2012). I lys av suverenitetsteori vil ESA og EFTA være problematisk for Norges indre suverenitet. Etter Føllesdals definisjon på indre suverenitet skal en stat ha øverste lovgivende, dømmende og utøvende makt. Hvis situasjonen er slik at EFTA-domstolen har anledning til å erklære Stortingets lovvedtak ugyldig ved dom, da er åpenbart både Norges lovgivende og dømmende makt blitt kompromittert (Claes et al., 1999).

En kan her dra frem argumentasjonen fra Jan Petersen (H). Han ble påsto at det var enighet mellom Norge og EU (da EF) vedrørende de aller fleste av direktivene. Dermed var ikke dette et stort problem (St.forh., (1991-92)). Dette har likevel ingen innvirkning på hvordan dette berører den indre suvereniteten. Som tidligere nevnt ville Norges indre suverenitet bli påvirket av dette, selv om Norge hadde vært enig i alle EU-direktiver. Dette fordi EFTA-domstolen hadde hatt mulighet til å overprøve Stortingets avgjørelser. Norges lovgivende og dømmende ville begge dermed blitt påvirket av EØS-avtalen. EU hadde også hatt mulighet til å innføre lovgivning der Norge ikke fikk delta i beslutningsprosessen og reelt sett ikke kunne avvise lovgivningen. Reservasjonsretten og maktforholdet mellom Norge og EU er dermed svært sentralt for å drøfte hvordan og i hvilken grad Norges suverenitet har blitt påvirket av EØS-avtalen.

6.2 Oppsummering og foreløpig konklusjon

Det fremstår av de empiriske funn at suverenitet ble grundig debattert i stortingsdebatten rundt inngåelsen av EØS-avtalen i 1992. Det viste seg derimot at det fantes en vesentlig forskjell i hvordan suverenitet ble tatt hensyn til av de som var for EØS-avtalen og de som var mot. Det så ut til å stort sett være en bred erkjennelse på tvers av de to fløyene om at en innføring av EØS-avtalen ville medføre en viss grad av suverenitetsavståelse. Dette var åpenlyst helt fra beslutningen om å bruke Grunnlovens §93 ble tatt (St.forh., (1991-92)).

Det som skilte de to fløyene var to vesentlige forskjeller. Forkjemperne for avtalen la blant annet stor vekt på den økonomiske interdependensen og den økende globaliseringen av verdenssamfunnet. De mente på grunnlag av dette at suvereniteten burde vike til fordel for større grad av internasjonalt samarbeid, så vel som de økonomiske fordelene som EØS-avtalen ville føre med seg. Den andre svært vesentlige forskjellen som skilte de to fløyene var troen på reservasjonsretten. Forkjemperne for avtalen mente reservasjonsretten ville bli brukt dersom det var nødvendig, og Norge sto fritt til å bruke den. Ingen EU-lov ville bli norsk lov før Stortinget hadde fattet sitt vedtak. Motstanderne var derimot tvilsom til om reservasjonsretten faktisk var reell. Dette fordi selve prinsippet med EØS-avtalen var et marked som var likt for alle og et dynamisk avtaleverk som hele tiden utviklet seg og var det samme for alle (St.forh., (1991-92)).

Samtidig var det enkelte av forkjemperne for avtalen som mente Norge ville få svekket sin suverenitet hvis de ble stående på utsiden av avtalen. Dette på grunn av det ellers økende internasjonale samarbeidet og den økende internasjonale økonomiske interdependensen. Det ble påstått at Norge ville «gjenvinne selvråderett» ved å vedta EØS-avtalen (St.forh., (1991-92)).

En kan med bakgrunn i dette foreløpig konkludere med at det absolutt eksisterte en ulik forståelse av hva norsk suverenitet var. I tillegg eksisterte det en ulik formening om hvilke konsekvenser EØS-avtalen ville få for Norges suverenitet. Det mest vesentlige jeg kan trekke fra dette når jeg nå skal drøfte hvordan og i hvilken grad Norges suverenitet har blitt påvirket av EØS-avtalen, er at reservasjonsretten virkelig burde kunne brukes fritt. Samtidig burde maktforholdet mellom Norge og EU burde være forholdsvis likt, hvis ikke vil suverenitet ha blitt svekket betydelig som følge av inngåelsen av EØS-avtalen.

7 Drøfting av resultater andre del

7.1 Kontrasten i debattene

På hvilken måte og i hvilken grad har EØS-avtalen påvirket Norges suverenitet?

Det er sentralt å ha en basislinje for hva standpunktet for Norges suverenitet var i forkant av inngåelsen av avtalen. Dette vil gjøre det lettere å drøfte på hvilken måte, og i hvilken grad, EØS-avtalen har påvirket Norges suverenitet. Den første delen av drøftingen har tatt for seg hvilken forståelse stortingsrepresentantene som stemte over EØS-avtalen hadde på hva norsk suverenitet var, og hvordan de trodde den ville bli påvirket av EØS-avtalen. Dette gir et godt utgangspunkt for å sammenligne situasjonen som var da, i forhold til dagens tilstand for Norges suverenitet. Dette gjøres ved hjelp av de to utvalgte casene, og debatten rundt vedtaket av EØS-avtalen. Samtidig gir første delen av drøftingen meg anledning til å sammenligne datidens stortingsrepresentanters antagelser om hvilke konsekvenser EØS-avtalen ville få for Norges suverenitet opp mot situasjonen slik den er i dag.

Jeg skal nå drøfte hvordan Norges forhold til EU har utviklet seg gjennom EØS-avtalen, og hvilke konsekvenser det har hatt for Norges suverenitet. Det gjør det til et poeng å redegjøre for bakteppet til EØS-avtalen og hva som kom i forkant av den. Dette kan også være med på å gi et innblikk i hvorfor noen anså avtalen som så viktig for Norge å få i havn.

7.2 Globaliseringens ringvirkninger

Globalisering er intet nytt fenomen. Begrepet referer til en større grad av fri flyt av varer, tjenester og mennesker på tvers av landegrenser. En kan finne eksempler på handel som passer denne definisjonen fra veldig langt tilbake. I nyere tid har derimot globalisering økt eksponentielt og fått en ny betydning. Globalisering eksisterer nå på det globale plan. Dette er mye takket være teknologiske nyvinninger, slik som flytransport, internett og lignende (Atalay & Ritzer, 2010; Schirato & Webb, 2003).

Denne globaliseringen har da naturlig nok også fått konsekvenser. Den store handelen på tvers av landegrenser har gjort stater i større grad økonomisk avhengig av hverandre, altså det har oppstått en økonomisk interdependens. Det påstås også av flere at globaliseringen og den økte økonomiske interdependensen mellom stater har ført til en svekkelse av staters generelle ytre suverenitet på globalt plan (Claes et al., 1999). Økt samarbeid og økt avhengighet gjør

også stater sårbar for press fra andre stater hvis det eksisterer en ubalanse i maktforholdet mellom dem (Keohane & Nye, 2001).

Denne interdependensen ble også gjerne sett på som et problem. Det ble dermed etter hvert funnet frem til noe som skulle være løsningen. I 1950 ble Det Europeiske Kull og Stålfelleskapet dannet. Opphavet var franskmennene Monnet og Schumann. Monnet-Schummanstrategien, som ble teoretisk forklart gjennom neofunksjonalismen, hadde integrering av stater inn i hverandre som mål. Det ble også trukket frem som løsningen på økende økonomisk interdependens mellom stater. Planen var å integrere områder som ble ansett som «low politics», slik som økonomi, noe som ville føre til en «spillover effect» som etter hvert ville føre til at områder som ble ansett som «high politics», slik som sikkerhetspolitikk, også ville bli integrert (Rosamond, 2000).

Det Europeiske Kull og Stålfelleskapet utviklet seg også da etter hvert til det Europeiske Økonomiske Fellesskap og senere til Det Europeiske fellesskap. Utviklingen viste at Monnet-Schummanstrategien var en suksess. Antall medlemsland økte og antall politikkområder som var en del av EF (nå EU) økte også.

Norge har to ganger sagt nei til medlemskap i dette fellesskapet. De er de eneste som har gjort dette (Hansen & Wæver, 2002). Til tross for å ha sagt nei, viste det seg likevel nødvendig å opprette en handelsavtale med EU. Dette var på grunn av globaliseringen og den økonomiske interdependensen mellom stater. Dette hadde ført til et globalt handelssamfunn som var svært vanskelig å stå utenfor. Den gjensidige nytten ved den økonomiske interdependensen ble ansett som å være større enn kostnaden. Interdependens medfører nemlig en kostnad fordi det begrenser en stats autonomi (Keohane & Nye, 2001). Dette er derimot svært avhengig av maktforholdet mellom de to aktuelle aktørene. Hvis en annen aktør har større grad av makt, har de også større påvirkningsmulighet på den andre aktøren, og vice versa.

Hvis en stat har påvirkningskraft på en annen stat betyr dette i henhold til teori om ytre suverenitet at staten som kan bli påvirket har fått svekket sin ytre suverenitet.

Interdependensen kan derimot også bety at statene har mulighet til å påvirke hverandre, og det fører til en generell svekkelse av ytre suverenitet. Dette leder en til å tro at større grad av globalisering og interdependens i verdenssamfunnet har ført til en generell svekkelse av ytre suverenitet (Claes et al., 1999).

Norge startet sitt konkrete samarbeid med EU når handelsavtalen ble ratifisert (Utenriksdepartementet, 2012). En kan med rimelig sikkerhet anta at denne avtalen oppsto på grunn av den økte globaliseringen og interdependensen i verdenssamfunnet. Dette vil altså bety at Norges ytre suverenitet allerede var svekket før EØS-avtalen i det hele tatt var et tema. Norge hadde derimot stått imot integreringsprosessen som foregikk i Europa gjennom EU. Dette antyder at uavhengighet sto sterkt blant det norske folk. Til tross for dette kan en si at Norge med handelsavtalen ble utsatt for første ledd i Monnet-Schumannstrategien. Dette innebar økt integrasjon på det økonomiske område.

7.3 EØS-avtalen

Dette leder oss frem til EØS-avtalen. Den førte til integrering på langt flere områder enn bare økonomi og handel. Prinsippet om de fire friheter fra Roma-traktaten ble blant annet trukket inn. Disse innebar fri flyt av varer, kapital, tjenester og arbeidskraft. Ser en dette i lys av Monnet-Schumannstrategien kan det virke som at samarbeidet mellom Norge og EU på «low politics»-området økonomi, faktisk førte til en «spillover effect» som ledet til en større grad av integrasjon (Rosamond, 2000; Utenriksdepartementet, 2012, s. 64).

Før EØS-avtalen ble ratifisert ble handel mellom Norge og EU i hovedsak regulert av frihandelsavtalen. Den sikret tollfri adgang for betydelige deler av norsk industri-eksport (Utenriksdepartementet, 2012, s. 47). Kjernen i EØS-avtalen er at EØS-statene har overtatt EUs regelverk og forplikter seg til å oppdatere dette fortløpende. Samtidig er reglene om «de fire friheter» sentral. Disse sikrer fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Dette er også kjernen i globalisering, og en ser her koblingen mellom generell økt globalisering og hvordan den kan ha ledet frem til EØS-avtalen. Vedleggene til EØS-avtalen er den omfattende delen av avtaleverket og inneholder delene av EU-regelverk som er innlemmet i EØS-avtalen. Dette inkluderer energi, offentlige innkjøp, forbrukervern, miljø, selskapsrett og mye mer (Utenriksdepartementet, 2012, s. 65). Det er derimot noen områder som ikke faller inn under EØS-avtalen, slik som landbruk, fiskeri og EUs felles handelspolitikk med tredjeland. Noe av dette er dekket av andre avtaler Norge har med EU (Utenriksdepartementet, 2012, s. 68)

I første del av drøftingen tok jeg blant annet opp rollen globalisering og økonomisk interdependens hadde i debatten rundt ratifiseringen av EØS-avtalen i 1992. Større grad av

internasjonalt samarbeid og økende interdependens mellom stater så ut til å ha en effekt på noen stortingsrepresentanters mening rundt om EØS-avtalen burde vedtas eller ikke.

Det ble som sagt påstått av Høyre at økende internasjonalt samarbeid og interdependens gjorde at Norge også måtte delta i dette samarbeidet for å «gjenvinne selvråderett» (St.forh., (1991-92)). Som forklart tidligere ville ikke et vedtak av EØS-avtalen på noen måte medføre en «gjenvinnelse av selvråderett». Høyre mente derimot at et EF-medlemskap kunne gjøre dette, og det endrer saken. Som fullt integrert medlem i EF (nå EU) ville Norge ha stemmerett og mulighet til å påvirke beslutningsprosessen. Slik Monnet-Schumannstrategien la opp til, kunne dette være en mulighet for å motvirke de negative effekten som kom som følge av globalisering og økonomisk interdependens.

Hadde Norge blitt medlem i EU ville ikke EU lenger vært en ytre aktør med mulighet til å påvirke Norge utenfra. Dette fordi Norge hadde vært integrert inn i EU. Den ytre suvereniteten ville dermed i større grad vært ivaretatt på grunn av dette. Med muligheten til å stemme i EU og delta i beslutningsprosessene ville også den indre suvereniteten i mindre grad bli svekket når man ser dette i forhold til EØS-avtalen. Norge ville derimot i utgangspunktet vært nødt til å føye seg til de avgjørelser som ble tatt av flertallet i EU. Makten til å vedta lover ville dermed ikke ligget ene og alene hos Stortinget, men også hos EU. Norges indre suverenitet ville dermed vært påvirket, men siden vi nå hadde hatt mulighet til å påvirke beslutningsprosessene og stemme over lover i EU, ville ikke den indre suvereniteten vært påvirket i samme grad som ved EØS-avtalen.

Norge ville altså fått svekket sin indre suverenitet fordi de ikke ville vært enerådende aktør med lovgivende og dømmende makt i Norge. Ser man dette i forhold til situasjonen med EØS-avtalen, kan EU-medlemskap derimot være bedre fra et suverenitetsperspektiv. Reservasjonsretten skulle være trumfkortet for å ivareta suvereniteten, men har ikke blitt brukt. Den økonomiske interdependensen Norge har i forbindelse med EU gjør det også vanskelig å si opp avtalen. Norge har dermed ikke anledning til å påvirke beslutningsprosessen i EU nå, og ser ikke ut til å være i stand til å reservere seg mot lovverk fra EU. Som EU-medlem ville Norge, som tidligere nevnt, hatt stemmerett i EU og anledning til å påvirke beslutningsprosessene. Stortinget ville ikke vært den eneste aktøren med lovgivende og dømmende makt i Norge hvis Norge var EU-medlem. Slik det er nå er det derimot en ytre aktør som også har lovgivende og dømmende makt i Norge. Hvis Norge var

EU-medlem ville Norge vært integrert inn i EU. Dermed ville de hatt påvirknings- og beslutningsmyndighet i EU. Suvereniteten ville også sannsynligvis vært ivaretatt i større grad hvis Norge var EU-medlem.

Gunnar Skaug (AP) var en av de som sterkt ga uttrykk for at Norge ikke lenger kunne stå utenfor internasjonalt økonomisk samarbeid. Høyre var også av samme formening. Dette gir et tydelig tegn på at globalisering og økonomisk interdependens var en reell problemstilling i debatten rundt ratifiseringen av avtalen (St.forh., (1991-92)). Det støtter også antagelsen om at staters ytre suverenitet generelt har blitt svekket som følge av globalisering og interdependens. Til tross for dette er det som tidligere nevnt ingen tvil om at Norge hadde en viss grad av ytre suverenitet da EØS-avtalen ble ratifisert. Dette fordi å binde seg til en annen stat ved hjelp av en slik traktat var en suveren handling i seg selv.

Nå har det blitt lagd et klart bilde for hva som var tilstanden for norsk suverenitet på tidspunktet rett før avtalen ble ratifisert. Globalisering og interdependens hadde ført til en generell svekkelse av ytre suverenitet på globalt plan. Dette tydeliggjorde seg også i debatten på Stortinget. Både Ap og Høyre erklærte tydelig at disse to faktorene hadde gjort at Norge nærmest var tvunget til å vedta EØS-avtalen for å sørge for norsk økonomi sitt ve og vel. Det har også blitt vist at Norge fortsatt hadde en viss grad av ytre suverenitet paradoksalt nok. Dette fordi de kunne vedta EØS-avtalen. Nødvendigheten av EØS-avtalen var beviset på en svekkelse av norsk ytre suverenitet, men muligheten til å inngå den beviste samtidig at Norge samtidig hadde en viss grad av ytre suverenitet likevel. Norge hadde også indre suverenitet gjennom lovgivende, dømmende og utøvende makt. De hadde i utgangspunktet også muligheten til å bruke reservasjonsretten fritt og uhemmet for å avvise regelverk fra EU.

Jeg har nå redegjort for hvilken grad av suverenitet Norge hadde på tidspunktet da EØS-avtalen ble vedtatt. Dette gir rom for å sammenligne dette med dagens situasjon ved hjelp av de empiriske dataene fra de to utvalgte casene. Da sett i lys av globaliserings-, interdependens-, integrasjons- og suverenitetsteori.

7.4 Viktigheten av det økonomiske samarbeidet

Det som kommer tydeligst frem av argumentasjonen i stortingsdebatten i 1992, og i debattene omkring datalagringsdirektivet og postdirektivet er Ap og Høyres fokus internasjonalt samarbeid, og den økonomiske interdependensen mellom stater. De gjentar gang på gang i

alle tre debattene at det økonomiske samarbeidet med EU er særdeles viktig for Norge (St.forh., 4. april (2010-11), 25. mai (2010-11), (1991-92), (2012-13)).

Ser en dette i lys av globaliserings- og interdependensteori gir dette klare signaler om at Norges beslutningsprosess var påvirket av globalisering og interdependens. Dette så ut til å gjøre dem mer tilbøyelig til å godta en større grad av integrasjon inn i EU, samt en viss grad av avståelse av suverenitet i bytte mot en sikring av norske økonomiske interesser. Fri flyt av varer og handel har gjort at Norges vil svekkes av å stå alene. Den store vekten som derimot ble lagt på reservasjonsrettens rolle som trumfkort for å bevare Norges suverenitet gjør den sentral for spørsmålet om i hvilken grad suvereniteten har blitt påvirket av EØS-avtalen. Derfor skal dette drøftes nærmere senere.

Tar man en kikk på NOU:2012:2, ser man hvordan EU og EØS har utviklet seg siden EØS-avtalen først ble ratifisert. Det viser at det åpenbart har vært vesentlige endringer siden ratifiseringen av avtalen. EU har utvidet seg betydelig, mens antallet EFTA-land har krympet i stor grad (Utenriksdepartementet, 2012). Det ble også uttrykt bekymring rundt muligheten for denne utviklingen i stortingsdebatten i 1992 og hva det ville medføre. Resultatet en ser nå er en forskyvning av makt fra Norge til EU. EU står nå sterkere enn det de gjorde da EØS-avtalen trådte i kraft. Dette vil ha konsekvenser sett i lys av interdependensteori. I tilfeller der en aktør har større makt enn en annen i et interdependensforhold, vil konsekvensen være at aktøren med minst makt vil være mer mottakelig for påvirkning fra den andre aktøren. Dette vil vise seg ved at aktøren med minst makt er sensitiv for policyendring hos aktøren med mest makt. Dermed følger den svakere aktøren etter den andre aktøren forholdsvis hurtig. Hvis en ser på andelen EU-direktiver Norge har innført siden EØS-avtalen ble inngått kan det virke som om Norge er forholdsvis sensitiv ovenfor policyendringer fra EU. Hvilken påvirkning dette har på Norges suverenitet skal jeg ta nærmere stilling til senere.

Norges forhandlingskraft er vesentlig mindre enn det den var da EØS-avtalen ble utformet på grunn av denne maktforskyvningen. Allerede under forhandlingene av avtalen måtte Norge sette til side mange av sine krav for å tekkes EU (St.forh., (1991-92)). Rent formelt sett har ikke Norge eller de andre EØS-medlemmene overført noen lovgivende makt til EU. Alle rettsakter må vedtas av de individuelle EØS-statene før de kan innlemmes i EØS-avtalen, og alle EØS-statene må være enig i å vedta dem seg imellom. Per NOU:2012:2 var det innlemmet 6462 rettsakter inn i EØS-avtalen. Bare 17 av disse har vært omstridte direktiver

der reservasjonsretten kunne vært aktuell å bruke, men den har ikke blitt tatt i bruk. Hverken av Norge eller noen annen EØS-stat (Utenriksdepartementet, 2012, s. 80). Det nærmeste man har kommet er ved EUs tredje postdirektiv, men avgjørelsen om å bruke reservasjonsretten ble som tidligere nevnt tatt tilbake etter regjeringsbyttet i 2013. Norges avtaler med EU utvides kontinuerlig og samarbeidet styrkes. Ser en dette i lys av integrasjonsteori, da spesielt neofunksjonalisme og Monnet-Schumannstrategien, er denne utviklingen nøyaktig det EU ønsker. Det Europeiske Kull og Stålfellesskapet utviklet seg fra å bare være et partnerskap mellom Tyskland og Frankrike, som inkluderte et snevert politikkområde innenfor økonomi, til å være en stor union med 29 medlemsland. Politikkområder ansett som «high politics» ble da også inkludert i dette. Norge gikk fra å ha en forholdsvis begrenset handelsavtale med EU (da EF), videre til EØS-avtalen som innebar at Norge kontinuerlig innlemmet regelverk som ble tatt i EU. Den inkluderte langt flere områder enn det handelsavtalen opprinnelig gjorde. Norge har også innlemmet en betydelig andel rettsakter fra EU, og blir dermed mer og mer integrert inn i unionen. Samtidig har de ikke anledning til å ta del i beslutningsprosessene (Utenriksdepartementet, 2012). Det virker også til dels som at den eneste muligheten for Norge å få tilbake beslutningsmyndighet er å bli EU-medlem. Dette fordi det å si opp EØS-avtalen ville være en for stor risiko på grunn av den økonomiske interdependensen.

Selv om det ikke formelt sett er overført noen lovgivningsmyndighet til EU via EØS, har likevel EØS-komiteen fått anledning til å bestemme at nye EU-rettsakter skal innlemmes i EØS. Dette er rett å slett på grunn av mengden EU-rettsakter som vedtas. Å ta hver og en av disse opp til vurdering i Stortinget hadde blitt en ekstremt omfattende og langvarig prosess (Utenriksdepartementet, 2012). Dette problematiseres videre når et av hovedpoengene med EØS-avtalen er at den skal være dynamisk. EFTA-statene skal fortløpende innlemme rettsaktene EU vedtar. Dette ville gjort det tilnærmet umulig for Stortinget å behandle hver enkelt rettsakt fort og effektivt nok.

Ser en dette i lys av de sterke og konkrete uttalelsene fra stortingsdebatten i 1992, fra blant annet Gunnar Skaug (Ap) og Jan Petersen (H), der det ble sagt at ingen lov fra EU ville bli norsk lov uten at Stortinget hadde hatt full behandling av den og fattet sitt vedtak. Da ser en sterk kontrast mellom det som ble sagt i debatten rundt avtalen og det som er realiteten i dag (St.forh., (1991-92)).

Dette store antallet rettsakter som kommer fra EU bidrar også til å problematisere en eventuell bruk av reservasjonsretten ytterligere. Dette fordi det er så mye å sette seg inn i.

Reservasjonsretten ble trukket frem i debatten i 1992 som Norges måte å opprettholde suverenitet på i EØS-samarbeidet. Hvis den ikke er reell er det vanskelig å påstå at Norge har beholdt sin indre suverenitet i etterkant av inngåelsen av EØS-avtalen (St.forh., (1991-92)).

7.5 Reservasjonsrettens rolle

I Stortingets debatt i 1992 omkring EØS-avtalen ble reservasjonsretten trukket frem av regjeringen som Norges trumfkort. Med den i bakhånd mente noen stortingsrepresentanter at Norge kunne vedta EØS-avtalen uten frykt for å få svekket sin suverenitet. Dette ble bestridt av flere av mostandspartiene til avtalen som sa bruk av reservasjonsretten ville være imot selve grunnprinsippet ved avtalen. De refererte da til tanken om at avtalen skulle være dynamisk (St.forh., (1991-92)). I henhold til teori om indre suverenitet skal staten være enerådende som lovgivende myndighet innad i staten. Hvis ikke reservasjonsretten kunne brukes i tilfeller der Norge ikke ønsket å innføre lovverket, ville den indre suvereniteten være svekket.

Ser man på hvordan debatten omkring bruk av reservasjonsretten foregikk når det gjaldt datalagringsdirektivet og postdirektivet tydeliggjør det seg en trend. I saken om datalagringsdirektivet blir det økonomiske samarbeidet med EU stadig trukket frem av blant annet Høyre. Det ble ansett som for viktig til å risikere tap av adgang til det indre marked ved at Norge reserverte seg mot direktivet. Dette til tross for at store deler av befolkningen og Stortinget uttrykte skepsis for direktivet og ved flere tilfeller gjorde det klart at det var uønsket. Dette gjør det vanskelig å tro på at reservasjonsretten faktisk var reell (St.forh., 4. april (2010-11), 25. mai (2010-11)).

I saken om postdirektivet ville derimot den sittende regjeringen bruke reservasjonsretten mot direktivet. Her dukket det opp en vilje til å motstå EU. Ser man derimot nærmere på argumentasjonen for å bruke reservasjonsretten viser det seg at det økonomiske samarbeidet med EU også ble tatt hensyn til her. Beslutningsprosessen i Stortinget ble altså indirekte påvirket av EU. Dette tyder på en svekkelse av Norges ytre suverenitet. Regjeringen hadde kommet frem til at en reservasjon mot postdirektivet sannsynligvis bare ville føre til en frysning av det første og det andre postdirektivet, men ikke noe ytterligere. Dette ville dermed ha liten innvirkning på Norges adgang til det indre marked. Reservasjonsretten endte likevel

ikke opp med å bli brukt i dette tilfellet, fordi den nye regjeringen bestående av Høyre og Frp valgte å trekke reservasjonen. Dette er imidlertid ikke overraskende.

Det er allment kjent at Høyre er for frie markeder, og det er dermed liten grunn til å tro at de skulle ønske å opprettholde regler som la begrensninger på et fritt marked. I debatten rundt inngåelsen av EØS-avtalen var det enkelte stortingsrepresentanter som tvilte på om Høyre ville være i stand til å bruke reservasjonsretten, da de mente det ville være problematisk for Høyre å si nei til et EU-direktiv siden de ønsket EU-medlemskap. Denne argumentasjonen er derimot tvilsom. Dette fordi Norge ville som EU-medlem hadde hatt stemmerett i EU. De ville også hatt anledning til å påvirke beslutningsprosessen. Dette ville gitt mulighet til å yte motstand mot et EU-direktiv på andre måter enn det reservasjonsretten gir Norge gjennom EØS-avtalen. Det har også vært tilfeller der medlemmer av EU har sagt nei til EU-direktiver. Det er dermed lite sannsynlig at en reservasjon mot et EU-direktiv fra Høyres side ville hatt noen effekt på muligheten til å bli EU-medlem. Det kan tenkes at noen i det offentlige bildet hadde stilt spørsmål ved hvorfor Høyre valgte å reservere seg mot et EU-direktiv når de ønsket EU-medlemskap. Svaret på dette kunne derimot blitt begrunnet så enkelt som at siden Norge ikke har anledning til å delta i beslutningsprosessen rundt et EU-direktiv tvang dette Høyre til å bruke reservasjonsretten. De kunne også argumentert at dette muligens ikke ville vært nødvendig dersom Norge var medlem i EU, og dermed kunne stemt nei til det aktuelle EU-direktivet (St.forh., 25. mai (2010-11), (2012-13)).

Fra et suverenitetsperspektiv var reservasjonsretten nøkkelen til å forhindre en svekkelse av både Norges indre og ytre suverenitet hvis Stortinget valgte å vedta EØS-avtalen. Både Jan Petersen (H) og Gunnar Skaug (Ap) sa klart i debatten at alle EU-direktiver ville gjennomgå full behandling i Stortinget. Skaug sa også at Stortinget sto fritt til å avvise EØS-regelverk som de ikke ønsket å innføre (St.forh., (1991-92)). En kan anta her at Skaug sikter til reservasjonsretten som Stortingets mulighet til å avvise EØS-regelverk de ikke ønsket. I debatten om datalagringsdirektivet dukker det derimot opp ulike forståelser av reservasjonsretten. Her mente Ap plutselig at reservasjonsretten bare kunne brukes i tilfeller der det var særnorske interesser inne i bildet. Dette står i sterkt kontrast til Skaugs kommentarer fra debatten i 1992.

Det ble plutselig lagt begrensninger på reservasjonsretten som i utgangspunktet ble løftet frem som Norges mulighet til å avvise regelverk som kom fra EU og dermed opprettholde sin

suverenitet. Det var flere som bestridte denne nye forståelsen av reservasjonsretten. Det er betenkelig at Ap nå hadde endret sin forståelse av den når de i utgangspunktet klart hadde uttalt i debatten i 1992 at Norge ville opprettholde sin suverenitet ved hjelp av den. Hva var det som plutselig la begrensninger på reservasjonsretten som ikke så ut til å ha eksistert tidligere?

Hvis man ser på det helhetlige bildet kan det se ut som den økonomiske interdependensen som eksisterer mellom Norge og EU er sterk nok til å påvirke beslutningsprosessen i Stortinget. Dette er problematisk sett fra et suverenitetsperspektiv. I henhold til teori om ytre suverenitet skal stater være uavhengig og ikke se seg nødt til å ta hensyn til andre staters beslutninger når de fatter sine egne. Denne motviljen mot å bruke reservasjonsretten og det store fokuset på det økonomiske samarbeidet mellom Norge og EU gir signaler om at den ytre suverenitet var svekket. Ut fra det en kan tolke fra media, og etter uttalelsene fra mange stortingsrepresentanter på tvers av de politiske partiene, var det stor motstand mot datalagringsdirektivet. Det ble likevel vedtatt. Dette er sannsynligvis fordi de økonomiske konsekvensene ved å si nei til det ville vært for store. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen besluttet også senere at direktivet brøt med menneskerettighetene, og det ble dermed lagt på is. Dette førte samtidig til at det ble lagt på is i Norge. Dette var da vedtatt som lov i Norge av Stortinget, men EU reverserte sin beslutning i saken og det ledet Norge til å gjøre det samme.

7.6 Påvirkningen på suvereniteten

Jeg har nå drøftet i hvilken grad Norge hadde suverenitet på tidspunktet da EØS-avtalen ble inngått. Jeg har i lys av det, og ulike teorier, drøftet debattene rundt datalagringsdirektivet og postdirektivet, samt hvilken rolle den økonomiske interdependensen og reservasjonsretten spilte i beslutningsprosessene rundt disse direktivene. I lys av dette og av suverenitetsteori, skal jeg nå drøfte konkret i hvilken grad og på hvilken måte EØS-avtalen har påvirket norsk suverenitet.

7.6.1 Indre suverenitet

Indre suverenitet består av, som tidligere nevnt, at myndighetene i en aktuell stat har øverste lovgivende, dømmende og utøvende makt innad i den staten. Første del av drøftingen kom frem til at Norge hadde indre suverenitet på det tidspunktet da EØS-avtalen ble vedtatt.

Hvorvidt de skulle beholde denne suvereniteten var mer usikkert, da det var avhengig av at

reservasjonsretten kunne brukes fritt og uhemmet av norske myndigheter, dersom de ikke ønsket å innføre et EU-direktiv.

Påvirkningen EØS-avtalen har hatt på Stortingets lovgivende makt synes å være åpenbar. Da EØS-avtalen ble vedtatt var selve grunnprinsippet i avtalen et fritt marked som ble regulert av et dynamisk regelverk, felles for EU og EØS. Utviklingen av dette regelverket var det EU som sto for. Ingen EØS-stat hadde anledning til hverken å påvirke utformingen av selve regelverket, eller stemme over reglene i EU. Regelverk som ble vedtatt av EU skulle tas opp i EØS-komiteen der og enstemmig vedtas der, før de kunne bli innlemmet i EØS-avtalen. Etter selve grunnprinsippet i EØS-avtalen var EØS-statene pliktig å innføre vedtatte EU-direktiver.

EØS-avtalens artikkel nr. 102, ga derimot Norge muligheten til å reservere seg mot EU-direktiver de ikke ønsket å innføre. Det var i hvert fall denne forståelsen som ble frontet av forkjemperne for EØS-avtalen i stortingsdebatten i 1992 (St.forh., (1991-92)). Da datalagringsdirektivet skulle innlemmes i EU ble derimot ikke denne reservasjonsretten beskrevet som en åpen mulighet for Norge til å avvise EU-regelverk de ikke ønsket lengre. Det dukket opp nye forståelser av hva reservasjonsretten var, og hvordan den kunne brukes. Nå var det visstnok bare mulig å ta den i bruk i tilfeller der det eksisterte særnorske interesser, og det ble påstått at datalagringsdirektivet ikke var et slikt tilfelle (St.forh., 4. april (2010-11)). Ap brukte denne samme argumentasjonen i debatten om postdirektivet, men motsatt vei. Her påsto de at seks dagers postgang var en slik viktig særnorsk interesse som var verdt å verne om ved å bruke reservasjonsretten. Samtidig ble det tatt frem som argument at EUs reaksjon på en reservasjon mot postdirektivet sannsynligvis ikke ville bli så stor siden direktivet gjaldt en så smal sak. Samtidig som at en frysning av det aktuelle avtaleområdet ikke ville ha stor innvirkning sett fra et økonomisk ståsted (St.forh., 25. mai (2010-11)). Det oppsiktsvekkende her er at EU endte opp med å erklære datalagringsdirektivet ugyldig selv, etter en egen evaluering av det. Dette fordi det brøt med menneskerettighetene. Det var flere motstandere av direktivet som i Stortinget brukte nettopp dette som argumentasjon for at en skulle bruke reservasjonsretten mot datalagringsdirektivet. Dette grunnlaget ble derimot erklært for ikke å være særnorsk. Dermed kunne ikke reservasjonsretten brukes (St.forh., 4. april (2010-11)).

I debatten rundt datalagringsdirektivet ble det også lagt stor vekt på hvor viktig samarbeidet mellom Norge og EU var i den elektroniske kommunikasjonssektoren. En reservasjon mot

datalagringsdirektivet ville kunne føre til en frysning av dette samarbeidet fordi direktivet falt under det samme området. De økonomiske forholdene mellom Norge og EU ble også trukket frem som en særdeles viktig grunn for å la være å reservere seg mot datalagringsdirektivet (St.forh., 4. april (2010-11)).

Denne sterke argumentasjonen gir et tegn på at det faktiske kunne vært mulig for Norge å reservere seg mot datalagringsdirektivet hvis motivasjonen hadde vært sterk nok. Det virket derimot ikke som at menneskerettigheter var en viktig nok sak for norske myndigheter når det ble satt opp mot økonomiske interesser.

Den store vegringen mot å reservere seg mot datalagringsdirektivet på grunn av den økonomiske interdependensen mellom Norge og EU gir et tegn på at Norge kanskje aldri vil være i stand til å motstå regelverk som kommer fra EU. I hvert fall ikke så lenge det er en risiko for at EU vil innføre betydelige sanksjoner på grunn av det. Empirien viser tegn til at EU i stor grad blir tatt hensyn til når norske myndigheter fatter beslutninger om å implementere EU-direktiver. Dette selv i tilfeller der de ikke ønsker det aktuelle regelverket. Reservasjonsretten skulle være trumfkortet som sikret at Norge aldri ville være nødt til å vedta lovverk de ikke ønsket, men debatten rundt datalagringsdirektivet viser at norske myndigheter overhodet ikke står fritt til å ta i bruk reservasjonsretten når de ønsker det.

Samtidig har den store mengden av EU-direktiver gjort det særdeles vanskelig for Stortinget å holde følge. Norges representant i EØS-komiteen har i mange tilfeller fullmakt til å akseptere lovverk fra EU hvis det ikke er antatt at det vil være stor motstand mot det i Stortinget. Dette står i sterk kontrast til påstanden fra Ap og Høyre i stortingsdebatten i 1992, der de klart uttrykte at Stortinget ville ha full behandling av alt lovverk som kom fra EU og stemme over det.

Stortinget er dermed på grunn av EØS-avtalen ikke lengre enerådende som lovgiver i Norge. Dette fordi de ikke står fritt til å bruke reservasjonsretten når de måtte ønske. Det er også svært betenkelig at Stortinget ikke selv har full behandling av alle rettsakter som kommer fra EU, og ikke er de som vedtar dem i alle tilfeller. På tross av dette avgir den norske representanten i EØS-komiteen sin stemme på vegne av og i samhold med Stortinget. Stortinget er dermed deltaker i denne prosessen. Fra et suverenitetsperspektiv kan det likevel ses på som problematisk at Stortinget ikke er de som formelt fatter vedtaket. Dette til tross for

at vedtaket til en viss grad skjer i samråd med Stortinget. Det som derimot er sikkert er at Norge har fått svekket sin indre suverenitet. Dette på grunn av restriksjonene rundt bruk av reservasjonsretten, og hva det medfører for Stortingets rolle som lovgivende makt.

Når det kommer til dømmende makt, har EFTA-domstolen anledning til å dømme Norge for brudd på EØS-avtalen. Slike saker tas opp av ESA, som er EØS-kontrollorgan. Det passer på at Norge følger regelverket som er innlemmet i EØS-avtalen og passer på at Norge ikke innfører lovverk som er i strid med EØS-avtalen (Utenriksdepartementet, 2012).

Det dette innebærer, er at Norge ikke den eneste aktøren med dømmende makt innad i staten Norge. Stortinget kan vedta lovverk, men det kan EFTA-domstolen kan overprøve. Det vil også være fullt i tråd med EØS-avtalens bestemmelser. Norge må godta EFTA-domstolens avgjørelser, fordi de har forpliktet seg til å gjøre det gjennom EØS-avtalen.

Norske domstoler har altså ikke enevelde på dømmende makt innad i staten Norge. Dette medfører at EØS-avtalen også har svekket Norges indre suverenitet på dette området.

I spørsmålet om EØS-avtalens påvirkning på Norges indre suverenitet står vi da igjen med utøvende makt. Norske myndigheter er fortsatt den eneste aktøren som har muligheten og rettigheten til å utøve makt innad i staten Norge.

7.6.2 Påvirkningen på internasjonal lovs suverenitet

Internasjonal lovs suverenitet omhandler en stats juridiske autonomi og autoritet over eget område (Krasner, 2009). Det viktigste momentet ved internasjonal lovs suverenitet er at stater skal anerkjenne hverandre som likeverdige. Innunder dette ligger blant annet staters anerkjennelse av hverandre som selvstendige. EU anerkjenner Norge som stat, men kan inngåelsen av EØS-avtalen kan ha påvirket EUs anerkjennelse av Norge som en stat med juridisk autonomi?

EØS-avtalen medfører at Norge er forpliktet til å vedta lovverk som vedtas av EU. I henhold til indre og ytre suverenitet kan en dermed si at Norges suverenitet har blitt svekket. Når det derimot kommer til EUs anerkjennelse av Norge som en stat med juridisk autonomi er dette en helt annen sak. Når Norge vedtok EØS-avtalen gjorde de det ved suveren handling. En kan dermed påstå at EUs anerkjennelse av denne suverene handlingen samtidig var en anerkjennelse av Norges juridiske autonomi. Internasjonal lovs suverenitet omhandler nemlig

ikke en stats mulighet til å påvirke en annen, eller en stats rolle som enerådende aktør med lovgivende makt i en stat. Internasjonal lovs suverenitet omhandler staters gjensidige anerkjennelse av hverandre som uavhengige og likeverdige. Dette i tillegg til staters gjensidige anerkjennelse av hverandre som stater med juridisk autoritet og autonomi over eget territorium. Norge står juridisk sett fritt til å bruke reservasjonsretten eller si opp EØS-avtalen. Det er ingenting som tilsier at EU ikke ville anerkjent en slik avgjørelse. Hvorvidt Norge faktisk har muligheten til dette uten store konsekvenser er derimot noe som påvirker dens indre og ytre suverenitet, men ikke suvereniteten i henhold til internasjonal lov. Norges internasjonale lovs suverenitet har dermed ikke blitt svekket av EØS-avtalen.

7.6.3 Påvirkningen på ytre suverenitet

Det er forholdsvis kjent at globalisering og interdependens på globalt plan har ført til en generell svekkelse av ytre suverenitet hos de fleste stater (Claes et al., 1999). I Norges tilfelle kan en også si at den ytre suvereniteten ble svekket før EØS-avtalen ble inngått.

Handelsavtalens nødvendighet gjorde det tydelig at Norge ikke var i stand til å stå helt utenfor. Dette viste at Norges ytre suverenitet var blitt svekket lenge før EØS-avtalen kom. I første del av drøftingen kom jeg derimot frem til at Norge fortsatt hadde en viss grad av ytre suverenitet da EØS-avtalen ble inngått. Dette fordi en inngåelse av en traktat som binder en stat til en annen anses som en suveren handling i seg selv. Hvorvidt Norge fortsatt hadde den samme graden av ytre suverenitet etter EØS-avtalen ble vedtatt, og hvorvidt de har samme grad av ytre suverenitet i dag, er derimot et annet spørsmål. Ytre suverenitet omhandler en stats forhold til andre stater og ytre aktører (Claes et al., 1999). Det vesentlige her er retten til ikke-innblanding fra andre stater. En stat må være uavhengig og være den eneste med lovgivende myndighet over seg selv, sin befolkning og sitt territorium.

Hva en definerer som uavhengighet er derimot vanskelig. Det eksisterer interdependens mellom Norge og EU. Jeg har tidligere allerede fastslått at Norge er sensitiv for endring i EUs policy og innfører ofte selv disse endringene relativt fort. Den formelle måten lovverk overføres fra EU til Norge, hurtigheten dette skjer, og Norges tilsynelatende maktesløshet til å motstå slikt regelverk viser at EU absolutt har anledning til å blande seg inn i Norges anliggender. I lys av dette vil en kanskje umiddelbart anta at Norges ytre suverenitet er svekket som følge av EØS-avtalen. Det vesentlige her er likevel at inngåelsen av EØS-avtalen

var en suveren handling i seg selv. Den bekreftet dermed at Norge hadde en viss grad av ytre suverenitet.

En kan på bakgrunn av dette påstå at all innblanding som skjer i Norge ved EUs hånd på grunn av EØS-avtalen, allerede er godtatt av Norge ved hjelp av en suveren handling. Er da en svekkelse av Norges suverenitet fortsatt en svekkelse hvis den skjer på bakgrunn av en suveren handling?

Suverenitetsteori tar ikke hensyn til hvorfor en svekkelse av suverenitet skjer. Den beskriver bare hva suverenitet innebærer. Stortinget var kjent med at avtalen ville medføre suverenitetsavståelse. Jeg har drøftet hvordan og i hvilken grad suvereniteten har blitt påvirket som følge av EØS-avtalen. Det vesentlige med at avtalen ble inngått ved suveren handling er at det bekreftet at Norge hadde ytre suverenitet. Dette fordi bare suverene stater kan inngå avtaler som svekker deres suverenitet. En kan påstå at det skjedde på grunn av økt globalisering og økonomisk interdependens på globalt plan. Likevel har EU nå større grad av påvirknings- og innblandingsmulighet i Norge som følge av EØS-avtalen. Dette er blant annet fordi EØS-avtalen gir EU lovgivende makt over Norge. Dermed har Norges ytre suverenitet blitt påvirket, selv om avtalen ble inngått ved suveren handling. Norge har derimot fortsatt anledning til å si opp EØS-avtalen og rett til å bruke reservasjonsretten mot EU-direktivet. Dette vil si at Norge, i teorien, kan ivareta sin indre og ytre suverenitet. Men dette er vanskelig å gjøre siden EU kan innføre betydelige sanksjoner mot Norge.

Norges uavhengighet har også blitt påvirket av inngåelsen av EØS-avtalen. Som nevnt tidligere har det skjedd en maktforskyvning der EFTA har blitt mindre og EU større. Norge er avhengig av EU gjennom økonomisk interdependens, noe som har svekket Norges uavhengighet. Dette vil si at Norge nå har fått svekket sin ytre suverenitet gjennom en svekkelse av sin uavhengighet. Dette som følge av maktforskyvningen fra EFTA til EU, og det sterke samarbeidet Norge har med EU som følge av EØS-avtalen. Dette har igjen gjort det vanskelig for Norge å ta avgjørelser uten å ta hensyn til EU.

8 Oppsummering og konklusjon

I dette kapittelet vil jeg gi en oppsummering av de viktigste funnene i studien. Deretter følger en relativt kortfattet konklusjon som skal være endelig svar på problemstillingen *hvordan ble suverenitet tatt hensyn til i debatten rundt EØS-avtalen da den skulle stemmes over i Stortinget, og hvordan og i hvilken grad har Norges suverenitet blitt påvirket av inngåelsen av EØS-avtalen.*

Avslutningsvis diskuterer jeg veien videre for Norges suverenitet, og lanserer et forslag til videre forskning på området.

8.1 Sentrale funn

Det første sentrale funnet som var relevant for min problemstilling var hvor sentralt spørsmålet om suverenitetsavståelse var i stortingsdebatten om EØS-avtalen i 1992. Fra et teoretisk perspektiv er ikke dette det mest sentrale, men det viser likevel at flere av stortingsrepresentantene var klar over hvilke implikasjoner EØS-avtalen kunne ha for norsk suverenitet. Det viser også at de var klar over den stadig økende graden av globalisering i verdenssamfunnet og hva dette kunne medføre.

Sentrale er derimot funnene fra debatten i 1992 som viser et fokus på de økonomiske fordelene EØS-avtalen ville ha for Norge. Her var det et tydelig skille mellom parter i debatten. Noen verdsatte suverenitet mer enn økonomiske fordeler og andre gjorde det motsatte. Det interessante her er hvordan dette gjenspeilet seg i debattene rundt datalagringsdirektivet og postdirektivet. De økonomiske fordelene og det viktige samarbeidet med EU ble gang på gang trukket frem som særdeles viktig for Norge. I debatten om datalagringsdirektivet var dette ekstra tydelig, da det ble lagt vekt på fra de som var motstandere av direktivet at det norske samarbeidet med EU var for viktig til å stemme imot direktivet. Bruken av reservasjonsretten ble også her grundig debattert og det viste seg at det eksisterte ulike forståelser av selve reservasjonsretten og hvordan den kunne tas i bruk. Da reservasjonsretten ble trukket frem i debatten i 1992 ble det tydelig sagt at det var denne som skulle opprettholde norsk suverenitet og Stortinget ville ikke innføre noe EU-direktiv de ikke var enig i. I debatten rundt datalagringsdirektivet kom det derimot frem en annen forståelse av reservasjonsretten som satte begrensninger på den.

Funnene fra postdirektivet viste at deler av Stortinget var villig til å ta i bruk reservasjonsretten. Det skinte derimot også tydelig gjennom fra debatten at de bare var villig til det dersom sanksjonene fra EU sannsynligvis ville være små, og det ikke ville ha en for stor påvirkning på samarbeidet.

8.2 Konklusjon

Denne oppgaven hadde som mål å svare på en problemstilling som var utformet i to deler.

Første del var: *Hvordan ble suverenitet tatt hensyn til i debatten rundt EØS-avtalen da den skulle stemmes over i Stortinget?*

Debatten rundt EØS-avtalen viste et stort fokus på suverenitet blant norske myndigheter. Det eksisterte derimot en ulik forståelse av hva EØS-avtalen ville ha å si for Norges suverenitet. Forkjemperne for avtalen satte særlig fokus på viktigheten av internasjonalt samarbeid i datidens verdenssamfunn og de økonomiske fordelene Norge ville få ved å vedta EØS-avtalen.

Motstanderne mot EØS-avtalen i Stortinget hadde derimot fullt fokus på Norges suverenitet, og hva avtalen ville ha å si for den. De utrykte bekymring for den økende globaliseringen og økonomiske interdependensen. De så samtidig ut til å frykte en integrasjon med EU (da EF). Det ble påstått at et vedtak av EØS-avtalen var likestilt med EF-medlemskap. EØS-avtalen ville svekke Norges suverenitet og Stortingets rolle som lovgivende makt.

Selv om det jevnt over var enighet om at EØS-avtalen ville medføre en viss svekkelse av Norges suverenitet var det likevel noen som var uenig. Noen av forkjemperne mente EØS-avtalen ville hjelpe Norge å «gjenvinne selvråderett» ved å delta i internasjonalt samarbeid.

Dette viser hvordan suverenitet ble tatt hensyn til, og også i hvilken grad den ble tatt hensyn til.

Andre del av problemstillingen var formulert slik: *På hvilken måte og i hvilken grad har EØS-avtalen påvirket Norges suverenitet?*

EØS-avtalen har medført en svekkelse av Norges suverenitet. Dette var klart allerede da det ble besluttet å bruke Grunnlovens §93 for å vedta avtalen. Hvordan og i hvilken grad den har blitt påvirket har derimot vist seg å ikke være like tydelig.

Den indre suvereniteten har blitt svekket betydelig, da Stortinget ikke lenger er den eneste aktøren med lovgivende makt innad i staten Norge. EFTA-domstolen har også i kraft av EØS-avtalen mulighet til å overprøve norske lover fattet av Stortinget. Dette medfører en svekkelse av Norges dømmende makt.

Norge er fortsatt den eneste aktøren med mulighet til å utøve makt innad i staten Norge, så utøvende makt har ikke blitt påvirket. På to av de tre punktene rundt indre suverenitet har Norges suverenitet derimot blitt svekket betydelig.

I forhold til internasjonal lovs suverenitet kan en ikke si at denne har blitt påvirket. Det finnes ikke grunnlag for å påstå at EU ikke lenger anerkjenner Norge som en uavhengig og likeverdig stat med juridisk autonomi. Norge vedtok derimot EØS-avtalen ved suveren handling. Ved å anerkjenne dette vedtaket som gyldig og godta EØS-samarbeidet kan en også si at EU fortsatt anerkjenner Norges juridiske autonomi. Dermed kan en ikke konkludere at Norges suverenitet i internasjonal lov har blitt påvirket.

Dette leder oss til en konklusjon om at Norges indre og ytre suverenitet i stor grad har blitt svekket som følge av EØS-avtalen. Dette har skjedd i kraft av EUs mulighet til å innføre lovgivning som blir gjeldende for Norge, og EFTA-domstolens mulighet til å overprøve norske lover. Norges uavhengighet har også blitt påvirket, og de er i større grad nødt til å ta hensyn til EU når et tas beslutninger. Dette gir et innblikk i hvordan og i hvilken grad EØS-avtalen har påvirket Norges suverenitet.

8.2 Veien videre for Norges suverenitet

Det virker som om reservasjonsretten ikke var Norges mulighet til å opprettholde sin suverenitet i EØS. Hva er da alternativet? Norge er nå til dels integrert inn i EU allerede. Dette uten å ha noen beslutningsmyndighet i unionens avgjørelser. Norge er også sterkt avhengig av det økonomiske samarbeidet med EU, noe som gjør en oppsigelse av avtalen vanskelig og usannsynlig. En mulighet kunne vært å opprette en ny handelsavtale med EU, men dette virker også usannsynlig. Dette fordi EU alltid har hatt integrasjon som mål og nå står i en sterkere maktposisjon i forhold til Norge enn de gjorde da EØS-avtalen ble inngått. Dermed sitter Norge igjen med muligheten til å bli medlem i EU. Det ville på en måte ført til enda større oppgivelse av suverenitet og en enda større integrering inn i EU. Den store forskjellen ville vært at vi da hadde hatt en stemme og muligheten til å påvirke

beslutningsprosessene, noe som også kunne styrket suvereniteten sett i forhold til EØS-avtalen.

8.3 Videre forskning

De demokratiske implikasjonene EØS-avtalen har hatt for Norge har vært svært mye forsket på gjennom årene. De mest vesentlige forskningsarbeidene som har vært gjort på norsk suverenitet i forhold til EØS-avtalen og Norges samarbeid med EU er Europautredningen (NOU:2012:2). I tillegg har man boken *Utenfor, annerledes og suveren?* Av Dag Harald Claes og Bent Sofus Tranøy. Denne oppgaven har sett på hvordan og i hvilken grad norsk suverenitet har blitt påvirket av EØS-avtalen, blant annet i lys av integrasjonsteori. Mulig videre forskning kunne vært å undersøke i hvor stor grad Norge egentlig har blitt integrert inn i EU og hvilke forskjeller som eksisterer mellom Norge som EØS-medlem og en sammenlignbar stat som er fullstendig integrert i EU som EU-medlem.

9 Referanseliste

Bøker

- Atalay, Z., & Ritzer, G. (2010). *Readings in globalization : key concepts and major debates*. Malden, Mass: Wiley-Blackwell.
- Claes, D. H., & Førland, T. E. (2004). *Europeisk integrasjon* (3. utg. [i.e. 2. utg.]. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Claes, D. H., Tranøy, B. S., & Arena. (1999). *Utenfor, annerledes og suveren? : Norge under EØS-avtalen*. Bergen: Fagbokforl.
- Duedahl, P., & Hviid Jacobsen, M. (2010). *Introduktion til dokumentanalyse* (vol. vol. 394). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, L., & Wæver, O. (2002). *European integration and national identity : the challenge of the Nordic states*. London: Routledge.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2001). *Power and interdependence* (3. utg.). New York: Longman.
- Krasner, S. D. (2009). *Power, the state, and sovereignty : essays on international relations*. London: Routledge.
- Lewis, J. U. (1968). JEAN BODIN'S 'LOGIC OF SOVEREIGNTY'. *Political Studies*, 16(2), 206-222.
- Majone, G. (2005). *Dilemmas of European integration : the ambiguities and pitfalls of integration by stealth*. Oxford: Oxford University Press.
- Moses, J. W., & Knutsen, T. L. (2012). *Ways of knowing : competing methodologies in social and political research* (2. utg.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Ritzer, G. (2011). *Globalization : the essentials*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European integration*. Basingstoke: Macmillan.
- Schirato, T., & Webb, J. (2003). *Understanding globalization*. London: Sage.
- Sim, S., & Walker, D. (2003). *The discourse of sovereignty, Hobbes to Fielding : the state of nature and the nature of the state*. Aldershot: Ashgate.

Offentlige dokument

- St.forh. (4. april (2010-11)). *Møte i Stortinget 4. april 2011*. Lesedato 25.02.15. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

St.forh. (25. mai (2010-11)). *Møte i Stortinget 25. mai 2011*. Lesedato 26.02.15. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

St.forh. ((1991-92)). *Møte i Stortinget 15.-16. oktober 1992*. Lesedato 15.02.15. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

St.forh. ((2012-13)). *Møte i Stortinget onsdag. 20. november 2013*. Lesedato 24.02.15. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

Transport- og kommunikasjonskomiteen. ((2010-2011)). *Innst. 275 L*. Lesedato 10.02.2015. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

Utenriks- og konstitusjonskomiteen. (1992). *Innst. s. nr. 248*. Lesedato 22.02.15. Hentet fra <http://www.stortinget.no>.

Utenriksdepartementet. (2012). *NOU 2012:2: Utenfor og Innenfor - Norges avtaler med EU*. Lesedato 14.10.14. Hentet fra <http://www.regjeringen.no>.

Avisartikler

Blindheim, A. M. (2014). Frp og alle våre statsråder er imot DLD. *Dagbladet*. Lesedato 01.03.15, hentet fra <http://www.dagbladet.no/2014/04/09/nyheter/politikk/innenriks/samfunn/dld/32742855/>

Færaas, A. (2014). EU-domstolen: Datalagringsdirektivet er ulovlig. *Aftenposten*. Lesedato 01.03.15, hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/EU-domstolen-Datalagringsdirektivet-er-ulovlig-7529032.html>

Grøttum, E.-T. (2011). Norge innfører datalagringsdirektivet. *VG*. Lesedato 28.02.15, hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/personvern/norge-innfoerer-datalagringsdirektivet/a/10083765/>

Krekling, D. V. (2011). Ap sier nei til postdirektivet. *NRK*. Lesedato 26.02.15, hentet fra <http://www.nrk.no/norge/ap-sier-nei-til-postdirektivet-1.7588168>

Magnus, G. (2011). Hva er EUs postdirektiv. *Aftenposten*. Lesedato 27.02.15, hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Hva-er-EUs-postdirektiv-5119991.html>

Avisartikler fra Atekst/Retriever

Bergens Tidende. (1992). Sagt om EØS. *Bergens Tidende Morgen*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever->

- [info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020021199210160023&serviceId=2](https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020021199210160023&serviceId=2)
- Godal, B. T. (1992). EØS-avtalen oppfyller alle norske krav. *Aftenposten Morgen*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199202230022&serviceId=2>
- Gustad, R. (1991). EØS - KrF. *Nordlys Morgen*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055012199107300016&serviceId=2>
- Lahnstein, A. E. (1992). Før det er for sent. *Dagens Næringsliv Morgen*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055008199210100030&serviceId=2>
- Nilsen, M. W. (1992). EØS, EF. *Nordlys Morgen*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055012199207080001&serviceId=2>
- NTB. (1992a). AP-tviler sier ja til EØS-avtalen. *NTB*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055013199209223216&serviceId=2>
- NTB. (1992c). Høy temperatur i EØS-debatten. *NTB*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055013199210152056&serviceId=2>
- NTB. (1992e). Politikerne overveldet av EØS-dokumenthaug. *NTB*. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055013199202213360&serviceId=2>
- Salvesen, G. (1992). EØS I STORTINGET: Vil sikre oljen med vetoretten. Lesedato 16.02.15, hentet fra <https://web.retriever->

info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199210160092&serviceId=2

Øvrige internettkilder

EFTA. (2015). The European Free Trade Association. Hentet 09.03.15, fra <http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association>.

Encyclopædia Britannica. (11.07.2014). Thirty year's war. Hentet 13.03.15, fra <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/592619/Thirty-Years-War>.

Regjeringen. (2014). Det europeiske frihandelsforbund. Hentet 20.03.15, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/tema/frihandelsavtaler/efta.html?id=438841>.

Stortinget. (07.02.2012). Forslag om endringer av Grunnloven § 93. Hentet 29.04.2015, fra <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Nyhetsarkiv/Hva-skjer-nyheter/2011-2012/Forslag-om-endring-av-Grunnloven--93/>.

Masteroppgaver

Debesay, J. (2002). *Er Norges vetorett i EØS en bløff?*, UIO.

Ellingsen, M. (2008). *Norge i EØS - Mektig eller avmektig?*, UIT.